

Η ΠΡΕΒΕΖΑ

ΘΕΣΙΣ—ΚΤΙΣΙΣ—ΟΝΟΜΑ

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ἑλληνοσυνμαχικοῦ κατὰ τῶν Τούρκων πολέμου (1912-1913) καὶ τοῦ τοῦτον ἀκολουθήσαντος Ἑλληνοσερβικοῦ κατὰ τῶν Βουλγάρων (1913) ἀξιωματικοὶ λόγιοι, ἀπλοὶ στρατιῶται ἐπιστήμονες ἢ ἀπλῶς φιλομαθεῖς διερευνήσαντες, ὡς οἶόν τε ἐπιμελῶς καὶ ἀπὸ ποικίλων ἀπόψεων, τὰ ἐδάφη, ἅτινα ἐν τῇ θυελλώδει αὐτῶν ὀρμῇ διέτρεχον, καὶ διεισδύσαντες μέχρι τῶν κατακομβῶν τῶν μονῶν, ἀφ' ὧν ἀνήγαγον εἰς φῶς τέχνης καὶ πνεύματος κειμήλια ἀπὸ αἰώνων μακρῶν, ὡς ἱερὰ παρακαταθήκη ἐπιμελῶς φυλασσόμενα, ἐγένοντο κήρυκες καλοῦντες τὰς πρὶν ὡς ἐν νάρκῃ διατελούσας ἐθνικὰς δυνάμεις εἰς ἀφύπνισιν καὶ ἐνεργειαν. Ἐκτοτε ἀποστολαὶ δημόσιαι καὶ ἰδιωτικαὶ στραφεῖσαι μετὰ ζωηρότητος πρὸς πᾶσαν γωνίαν τῆς ἐλευθερωθείσης γῆς καὶ διερευνήσασαι ἐπιμελῶς τὸν τε ὕλικόν καὶ πνευματικὸν πλοῦτον αὐτῆς διήνοιξαν νέους οἰκονομικοὺς καὶ πνευματικοὺς ὀρίζοντας.

Ἡ ἔρευνα ἀρξαμένη ἀπὸ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἐπεξετάθη μέχρι τῆς Κρέσνας καὶ τῆς Τζουμαγιάς ἀφ' ἑνός, μέχρι δὲ Μοναστηρίου καὶ τῆς νοτίου Ἀλβανίας ἀφ' ἑτέρου.

Τῆς τοιαύτης προσοχῆς καὶ ἐρεῦνης ἠξιώθη συγχρόνως καὶ ἡ Ἠπειρος Ἀπὸ τῶν πρώτων δηλονότι στιγμῶν, καθ' ὅσας ὁ Ἕλλην ποὺς ἐπάτησε σταθερῶς τὸ ἔδαφος αὐτῆς, ἤρξατο ἡ ἄμεσος περισυλλογὴ καὶ ἐξέτασις παντὸς εἴδους θησαυροῦ καὶ κειμηλίου.

Ὁ ἀρχαιολογικὸς πλοῦτος τῆς Νικοπόλεως καὶ οἱ ἄπειροι βυζαντινοὶ ναοὶ τῆς λοιπῆς Ἠπείρου ἐγένοντο ἀντικείμενον μερίμνης τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, ἧς εὐτυχεῖς ἑταῖροι προσέβησαν εἰς λεπτομερῆ ἔρευναν καὶ ἐπιμελῆ μελέτην τῶν ἐκασταχοῦ ἐσαρμμένων ἐθνικῶν μνημείων.

Τῶν ἐρευνητῶν τούτων εἰς ἐγένετο καὶ ὁ Ἀλ. Φιλαδέφειος, ὅστις μετὰ πολλοῦ ζήλου ἐρευνήσας τὰ περὶ τὴν Νικόπολιν ἐδάφη καὶ μετ' ἐπιμελείας ἐξετάσας τὰ μέχρι Πρεβέζης χριστιανικὰ μνημεῖα ἐδημοσίευσεν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀνασκαφαὶ Νικοπόλεως - Χριστιανικὰ μνημεῖα Πρεβέζης» ¹⁾

¹⁾ Πρακτικὰ Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, 1914, σ. 2 κ. ἑ. καὶ 234 ὑποσ. 1.

μελέτην, ἐν ἣ συνοπτικῶς ποιεῖται λόγον καὶ περὶ τῆς ἱστορίας τῆς πολυθρῦλῆτου πόλεως.

Ἐκ τοῦ δημοσιεύματος τούτου λαβόντες ἀφορμὴν ἐθεωρήσαμεν καθήκον νὰ ἀνακοινώσωμεν πᾶν ὅ,τι συμβάλλει εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀληθείας ἐν σχέσει πρὸς τὴν θέσιν, τὴν κτίσιν καὶ τὸ ἔτυμον τοῦ ὀνόματος τῆς Πρεβέζης, περὶ ἧς πολλὰ μὲν, ἀλλ' ἐλάχιστα μέχρι τοῦδε ἀσφαλῆ ἐλέχθησαν ¹⁾.

Α'. Θέσις

Ἡ Ἠπειρος, ἐξαιρετικῶς ὀρεινὴ οὖσα, νοτιῶς τῆς Καμαρῖνης ἀποβάλλει τὸν ὀρεινὸν αὐτῆς χαρακτήρα. Ἀπὸ τοῦ σημείου δηλαδὴ τούτου τὸ ἔδαφος αὐτῆς καθίσταται πεδινόν, ἐν μέρει μάλιστα πηλώδες καὶ ὠθεῖται συνάμα εἰς στενὸν ἰσθμὸν μετ' ὀλίγον ὅμως εὐρύνεται πάλιν εἰς δύο γλώσσας, αἵτινες μετὰ τοῦ ἀπέναντι κειμένου βορείου ἀκρωτηρίου τῆς Ἀκαρνανίας, τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀκτίου, ἀποκλείουσι τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου οὕτω στενῶς, ὥστε παρέχει σχεδὸν οὗτος τὴν θέαν μεσογείου λίμνης, εἰς ἣν εἰσέρχεται τις δι' εἴσπλου 800-950 μ. εὐρους ²⁾.

Ἐπὶ τῆς ΝΑ γωνίας τῆς πρὸς μεσημβρίαν καὶ πρὸς τὸ Ἴόνιον πέλαγος ἀποκλινοῦσης μικρᾶς χερσονήσου κεῖται ἡ Πρεβεζα ἐκτεινομένη σήμερον ἀπὸ τῆς θέσεως ἐφ' ἧς ἴσταται τὸ πυροβολεῖον Παλαροσάραγα μέχρι τοῦ φρουρίου Ριζόκαστρο ³⁾.

Περὶ τῆς ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου θέσεως τῆς Πρεβέζης πρώτην, ἐξ ὧν ἡμῖν γνωστόν, γραπτὴν μαρτυρίαν ἔχομεν τὴν ἐν ταῖς ἀνωνύμως ἐκδοθείσαις «Memorie Istoriogeografiche», ἐν αἷς ἐκτενῆς γίνεται λόγος περὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, καλουμένου καὶ κόλπου τῆς Πρεβέζης, ὡς καὶ περὶ τῆς θέσεως τῆς πόλεως αὐτῆς, ἧτις «κεῖται εἰς τὸ στόμιον τοῦ κόλπου ἀπέχουσα τῆς Στερεᾶς βολῆν ὕψους» ⁴⁾.

Παραπλήσια ἀναφέρει καὶ ὁ Μελέτιος, ὅστις; σύγχρονός ὢν τοῦ ἀνω-

¹⁾ Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας, ἐν «Ἀθηνᾶς» τόμῳ 28 (1916) σ. 341.

²⁾ Στράβ. Γεωγρ. Ζ' ἐφεξῆς δὲ τὸ στόμα τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου τούτου δὲ τοῦ κόλπου τὸ μὲν στόμα μικρῶ τοῦ τετρασταδίου μείζον, ὃ δὲ κύκλος καὶ τριακοσίων σταδίων». Βλπ.—*Alb. Forbiger*, Handbuch der alten Geographie, Leipzig, 1848, σ. 879* πρὸς καὶ ἐκδοσιν β', 1877, σ. 586 κ. ἑ.—*Bursian*, Geographie von Griechenland, Leipzig, 1872, τόμ. I σ. 31 κ. ἑ.—*Α. Μηλιαράκη*, Ἀμβρακικὸς κόλπος καὶ Πρεβεζα, ἐν «Ἐστίας» ἀρ. 277, 1881, σ. 242.

³⁾ *Π. Κονιτέα*, Πραγματεῖα τοπογραφικῆ, ἱστορικῆ καὶ ἐθνολογικῆ, Ἀθῆναι, 1905, σ. 157.

⁴⁾ *N. N.*, Memorie Istoriogeografiche della Morea riacquistata dall' Armii Venete del regno di Negroponte, Venezia, 1687, σ. 46. Πρὸς, Die vortreffliche Halb-Insel Morea, Nürnberg, 1687, σ. 202.

τέρω ἀνωνομογράφου, προσδιορίζει αὐτὴν διὰ τῶν «κάστρον νέον κείμενον σχεδὸν ἀντικρὺ τοῦ Ἀκτίου ἀκρωτηρίου»¹⁾).

Ἀκριβέστερον καθορίζει τὴν θέσιν τῆς πόλεως ταύτης Ἀθανάσιος ὁ Σταγειρίτης, ὅστις ἐν τοῖς «Ἠπειρωτικοῖς» αὐτοῦ λέγει «κατωτέρω δὲ τῆς Ρηϊνάσσης εἶναι ἡ Νικόπολις ὅπου σῶζονται ἔτι πολλὰ εἰρήσια, καὶ ὀνομάζεται ὁ τόπος *Παλαιοπρέβεζα*. Κατωτέρω δὲ αὐτῆς ὡς μίαν ὄραν εἶναι ἡ νῦν *Πρέβεζα* εἰς τὸ βόρειον ἀκρωτήριον, καὶ εἰς τὸ ἔξω στόμα τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Πλάτ. 38°, 58'. Μήκ. 18°, 29'»²⁾).

Παρὰ τὰ σαφῆ ὅμως ταῦτα καὶ τὴν, ἐφ' ὅσον ἡμῖν γνωστόν, παντελῆ ἔλλειψιν παλαιότερας μνείας ἀγούσης εἰς σκέψεις ἀλλοίας, ἀτυχῶς πολλοὶ παλαιότερον καὶ νεωστὶ ἀσχοληθέντες περὶ τὴν πόλιν ταύτην περιῆλθον εἰς σύγχυσιν· συνδέσαντες δηλαδὴ τὴν ἱστορίαν ταύτης πρὸς τὴν τῆς Νικοπόλεως ἀνέγραψαν εἰδήσεις οὐδεμίαν σχέσιν ἐχούσας μετὰ τῆς ἀληθείας.

Ἡ ἐξέτασις καὶ ἀναίρεσις τῶν εἰδήσεων τούτων θὰ ἦτο ὅλως περιττὴ, ἂν μὴ ἐκ τοῦ ἀκριβοῦς προσδιορισμοῦ τῆς θέσεως τῆς πόλεως ἐξηγοῦτο αὐτὴ αὐτὴ ἢ τοῦ ὀνόματος Πρέβεζα ἐτυμολογία, ἥτις εἶναι καὶ ὁ κύριος σκοπὸς τῆς παρούσης μελέτης.

Πρῶτος λοιπὸν ὁ Lauremberg τοποθετεῖ σφαλερῶς τὴν Πρέβεζαν ἀκριβῶς εἰς τὸ μέσον τοῦ διαστήματος τῆς ἀκτῆς τῆς ἐκτεινομένης ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀχέροντος μέχρι τοῦ στομίου τοῦ κόλπου τῆς Ἄρτης τ. ἔ. τοῦ Ἀμβρακικοῦ.³⁾ Μετὰ τοῦτον δ' ὁ ἰατρὸς Ἰάκωβος Grandi ἐπικαλούμενος, ὡς λέγει, τὴν μαρτυρίαν καὶ πάντων τῶν πρὸ αὐτοῦ γεωγράφων ἀναφέρει ὅτι: ἡ Πρέβεζα εἶναι ἡ Νικόπολις...⁴⁾ Ὁ δὲ σύγχρονος τοῦ Grandi ἀνωνομογράφος τῶν Memorie, ὅστις ἀρχόμενος τοῦ περὶ Πρεβέζης λόγου τόσον σαφῶς, ὡς εἶδομεν, προσδιορίζει τὴν θέσιν ταύτης, «qual é situata nell imboccatura del Golfo», κατωτέρω περιπίπτει εἰς τοιαύτην σύγχυσιν, ὥστε, ἐν ᾧ σκοπεῖ νὰ δώσῃ πληροφορίας σχετικὰς πρὸς τὴν Πρέβεζαν ἀναγράφει ὅσα εἶναι γνωστὰ περὶ Νικοπόλεως⁵⁾.

Εἰς τὴν αὐτὴν ἀτυχῶς σύγχυσιν περιῆλθε καὶ ὁ Le Quien· οὗτος ἐξ-

¹⁾ Μελετίου, Γεωγραφία Παλαιὰ καὶ Νέα, Ἐνετίησι, 1728, τόμ. 2, σ. 318.

²⁾ Ἀθανασίου Σταγειρίτου, Ἠπειρωτικά, Βιέννη, 1819, σ. 407.

³⁾ Joh. Lauremberg, (1570-1658), Epirus hodie vulgo Albania, (Tabula geographica).—Ὁ Grandi τὴν ἐργασίαν τοῦ Lauremberg χαρακτηρίζει ὡς ἀναξιόπιστον· πρβλ. J. Grandi, Risposta.

⁴⁾ Jacobo Grandi, Risposta... sopra alcune richieste intorno S. Maura, e la Prevesa, Venetia, 1685, σ. 22.—Πρβλ. Voyage de Dimo et Nicolo Stephano-poli en Grèce pendant les années 1791 et 1796, London, 1800, τόμ. 2, σ. 140 κ. ἔ. ἐνθα γίνεται ἔλεγχος τῶν σφαλμάτων τοῦ Grandi, Coronelli καὶ Echard.

⁵⁾ N. N., Memorie, Ἐνθ. ἀνωτ.

ετᾶζων· τὰς ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Ναυπάκτου ὑπαγομένας ἐπισκοπὰς λέγει ἐν τῷ εἰς τὴν τρίτομον αὐτοῦ πραγματείαν προσηρημένῳ πίνακι «Nicopolis, nunc la Prevesa, ad orum maris Jonii...»¹⁾. Ὁ αὐτὸς δ' ἐν τῷ κειμένῳ ἐκτενέστερον ἐρμηνεύων τὰ ἐν τῷ Πίνακι συντόμως ἐκτιθέμενα ταυτί-ζει τὴν Νικόπολιν πρὸς τὴν Πρέβεζαν καὶ ὁμιλεῖ περὶ αὐτῶν ὡς περὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πόλεως²⁾.

Ἄλλ' οὐδ' αὐτὸς ὁ σοφὸς μεσαιωνοδίφης Tafel ἠδυνήθη ν' ἀπαλλαγῆ τῆς συγχύσεως. Ἐξετάζων δηλονότι οὗτος ἐνετογοραϊκὴν ἐμπορικὴν συνθήκην τοῦ ἔτους 1199 καὶ ὑπομνηματίζων τὰ εἰς τὸ «θέμα Νικοπόλεως σὺν ταῖς ἐν αὐτῷ ἐπισκέψεσιν» ἀναφερόμενα, ἐπιλέγει «Nicopolis maedio aevo κωμόπολις (rusticorum urbs) fuit nomine Prevesa»³⁾. Ἄλλαχού δ' ἐξετάζων ἐτέραν συνθήκην τοῦ 1204, σχετικὴν πρὸς τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων διανομὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, ἐπιφέρει ἀνάλογα· ὅτι δηλαδὴ ἡ Νικόπολις «fuit maedio aevo κωμόπολις (rusticorum oppidum) nomine Prevesa, ut hodie»⁴⁾.

Ἀφ' οὗ δ' ἐρευνῆται οἱοὶ ὁ Le Quien καὶ ὁ Tafel περιῆλθον εἰς τοιαύτην σύγχυσιν, δὲν πρέπει βεβαίως ν' ἀπορῆ τις διὰ τὰ ἀσυναρτήτως ὑπὸ Ζώτου τοῦ Μολοσσοῦ φερόμενα· οὗτος ἐν τῷ περὶ Πρεβέζης κεφαλαίῳ τῶν Ἠπειρωτικῶν μελετῶν τοποθετεῖ ταύτην ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς Ὀμηρικῆς κώμης Ἀκτιάδος⁵⁾ ἥτις οὐδαμῶς ἀναφέρεται⁶⁾.

Περαιόντες τὰ περὶ τῆς θέσεως τῆς Πρεβέζης λεχθέντα ἐκ καθήκοντος ἀναγράφωμεν καὶ ὅσα ὁ Τρ. Εὐαγγελίδης ἔγραψεν ἐπ' ἐσχάτων ἐν τῷ Ὀδηγῷ τῆς Νέας Ἑλλάδος. Οὗτος ἐν τῷ οἰκίῳ περὶ τῆς πόλεως ταύτης ἀρθρῶ ἀναγράφει ὅτι «ἡ Πρέβεζα (Βερενίκη) ... κατέχει τὸ Α. μέρος τῆς χερσο-

¹⁾ Le Quien, Oriens Christianus, Παρίσιοι, 1740, τόμ. III, Πίν. Θ, σ. 14.

²⁾ Le Quien, Ἐνθ. ἀνωτ. τόμ. III, σ. 998.

³⁾ Tafel, Symbolarum criticarum geographiam Byzantinam spectantium, pars prior, σ. 29 καὶ 53, Ν° 26.

⁴⁾ Tafel, Ἐνθ. ἀνωτ. pars posterior, σ. 60 καὶ 92, Ν° 32.

⁵⁾ Ζώτου Μολοσσοῦ, Ἠπειρωτικαὶ μελέται, Δρομολόγιον, Ἀθήναι, 1878, τόμ. 4, σελ. 50.

⁶⁾ Τὴν τῆς Νικοπόλεως μετὰ τῆς Πρεβέζης σύγχυσιν παρατηρεῖ τις ἐν τῷ κώδικι τοῦ Baluzi (1630-1718), ἐν τῷ πίνακι τοῦ ὁποῦ ἀναγράφονται «ὄσα τῶν πόλεων μετωνομάσθησαν εἰς ὕστερον»· μετὰξὺ τούτων ἀναφέρεται καὶ «Νικόπολις ἢ νῦν Πρέβεζα». Πρβλ. Κωνσταντῖνον Πορφυρογέννητον, De Thematibus, ἔκδ. Βόννης, σ. 281. Ἐν τῷ βίῳ Εὐγενίου Ἰωαννουλίου τοῦ ἐξ Αἰτωλίας, τῷ γραφέντι ὑπὸ Ἀναστασίου τοῦ Γορδίου (1729) γίνεται λόγος περὶ Νικοπόλεως, ἐν ᾧ πρόκειται περὶ Πρεβέζης. Πρβλ. Σπ. Λάμπρον, Ν. Ἑλληνομν. 4, 78.—Xavier Scrofanì, Voyage en Grèce fait en 1794 et 1795, Paris et Strassburg, 1801, τόμ. 3, σ. 16.—Καὶ ὁ Κοραῆς ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ γενομένῃ ἐκδόσει τοῦ «Ἱερατικοῦ Συνεκδήμου» σ. 388 γράφει «Νικόπολις ὄνομα πόλεως τῆς Ἠλείου... σήμερον ὀνομάζεται Πρέβεζα».

νήσου, την θέσιν δηλ. τῆς ὑπὸ τοῦ βασιλέως Πύρρου κατὰ τὸ 290 π. Χ. οἰκισθείσης πόλεως *Βερενίκης*... Φαίνεται δὲ ὅτι κατὰ τὸν μεσαίωνα ἠρημώθη ἡ Βερενίκη (Φερενίκη)...¹⁾.

Τὴν περὶ Βερενίκης πληροφορίαν ὁ Εὐαγγελίδης ἠντιλησε βεβαίως, ὡς καὶ ὁ Jwan v. Müller,²⁾ ἀπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἀναφέροντος ὅτι ὁ Πύρρος «μεμνημένος Βερενίκης καὶ Πτολεμαίου, παιδίον μὲν αὐτοῦ γενόμενον ἐξ Ἀντιγόνης, Πτολεμαῖον ὠνόμασεν, οἰκίσας δὲ πόλιν ἐν τῇ χερρονήσῳ τῆς Ἠπείρου *Βερενικίδα* προσηγόρευσεν». ³⁾ Ὅτι ὅμως ἀπὸ τοῦ χωρίου τούτου οὐδὲν συγκεκριμένον δύναται τις νὰ συναγάγῃ τοῖς πᾶσι δῆλον. Ἀθανάσιος ὁ Σταγειρίτης σχολιάζων τὸ χωρίον τοῦ Πλουτάρχου λέγει «δὲν ἐξεύρω ποῦ εἶναι αὐτὴ ἡ χερσόνησος τῆς Ἠπείρου. Ἀναφέρει δὲ ὁ Στράβων, ὅτι τὸ Βουθρωτὸν ἦτον ἰδρυμένον ἐν τόπῳ χερρονησίζοντι, καὶ ἴσως τὸ ἀκρωτήριον τοῦτο λέγει χερσόνησον ὁ Πλούταρχος. ⁴⁾ Ὁ Π. Ἀραβαντινὸς ἀφ' ἐτέρου ἐξετάζων τὰ κατὰ τὴν *Βερενικίδα* καὶ ἐπὶ τῆς γνώμης τοῦ Σταγειρίτου πιθανῶς ἐρειδόμενος λέγει αὐτὴν «πόλιν τῆς Χαονίας πρὸς δυσμὰς τοῦ Βουθρωτοῦ πλησίον τῶν Τετρανήσων» ἐν δὲ τῷ περὶ Πρεβέζης ἀρθρῷ λέγει «περὶ τὴν πόλιν ταύτην τίθενται τινες, ἡμαρτημένως φρονοῦντες, τὴν ἀρχαίαν Βερενικίδα πόλιν, ἐν ᾧ αὐτὴ ἔκειτο ἐν Χαονίᾳ». ⁵⁾ Ἐὰν ὅμως ἡ Βερενίκη ἦτο ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς Πρεβέζης δὲν θὰ διέφευγε τὴν προσοχὴν τοῦ πολυπράγμονος Πλουτάρχου, ὅστις ὁμιλῶν περὶ τῆς *Νικοπόλεως* δὲν θὰ παρέλειπε νὰ δηλώσῃ ὅτι πλησίον αὐτῆς ἔκειτο καὶ ἡ *Βερενίκη*, ἧς ποιεῖται μνησίαν ἐν ἄλλῳ βίῳ. Ὅτι δὲ οὔτε ἡ Βερενίκη οὔτε ἄλλη τις πόλις ἐκτίσθη ἐπὶ τοῦ χώρου ἐφ' οὗ κεῖται ἡ σημερινὴ Πρέβεζα μαρτυρεῖ ἡ παντελής ἔλλειψις ἰχνῶν ἀρχαιότερας οἰκίσεως, ὡς ἀπεδείχθη διὰ τῶν νεωτάτων ἐρευνῶν ⁶⁾.

Ὅπως ὅμως οἱ τοποθετοῦντες ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς πόλεως ταύτης Ἀκτιάδας καὶ Βερενίκας οὐδὲν ἀσφαλὲς λέγουσιν, οὕτω καὶ οἱ ἀνεξετάτως καταβιάζοντες τὸν χρόνον τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς εἰς τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας δὲν λέγουσι τὸ ὀρθόν, ὡς ἀμέσως κατωτέρω θέλει ἀποδειχθῆ.

¹⁾ Τρύφ. Εὐαγγελίδου, «Νέα Ἑλλάς»—Μπαίδεκερ, Ἀθήναι, 1913, σ. 117 κ. ἑ.

²⁾ Jwan v. Müller, Geographie und politische Geschichte des Klassischen Altertums, σ. 157.

³⁾ Πλουτάρχου, Βίος Πύρρου, β, 1.

⁴⁾ Ἀθανασίου Σταγειρίτου, Ἠπειρωτικά, σ. 126.

⁵⁾ Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἠπείρου, Ἀθήναι, 1857, τόμ. Β', σ. 32. 131-136.

⁶⁾ Πρὸβλ. Ἀλ. Φιλαδέλφους, Ἐνθ. ἀνωτ.

Β'. Κτίσις.

Περὶ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐκτίσθη ἡ Πρέβεζα, πρῶτος, ἐξ ὧν ἡμεῖς γνωρίζομεν, ἠσχολήθη ὁ Μελέτιος γράψας τὰ ἑξῆς: «Πρέβεζα κάστρον νέον κτισθὲν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ἔτει 1495, εἶτα πάλιν τελειωθὲν ὑπ' αὐτῶν, ἐν ἔτει 1530¹⁾».

Τὴν γνώμην τοῦ Μελετίου ἀντιγράφων Ἀθανάσιος ὁ Σταγειρίτης λέγει «πρῶτον εἶχον αὐτὴν οἱ Τούρκοι καὶ ἔκτισαν καὶ φρούριον εἰς φύλαξιν τοῦ στενοῦ»²⁾.

Εἰς ἓνα τῶν ἀνωτέρω ἢ καὶ εἰς ἀμφοτέρους στηριζόμενος ὁ Παν. Ἀραβαντινὸς ἔγραψε «Πρέβεζα πόλις κειμένη κατὰ τὸ στόμιον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, ἧτις κατὰ πρῶτον ἱστορικῶς ἀναφέρεται ἐν ἔτει 1495, ὅτε οἱ Ὀθωμανοὶ ἐπὶ καθιδρῦσει ναυστάθμου, κατασχόντες ὡς κατάλληλον τὴν θέσιν ταύτην τῆς Ἠπείρου, ἔχουσιν τότε χωρίου μορφὴν, ἐφέλκουσαν οἰκητὰς ἐκ τῶν πέριξ Ἀκαρνάνων καὶ Ἠπειρωτῶν Σουλτανικῶν ὑπηκόων, καὶ ὀχυρώματα ἐγειράντες τῇ ἐπέδωκαν ὄψιν πολιέματος»³⁾.

Ὀλίγον τούτου βραδύτερον ὁ Ἀθ. Πετρίδης ἔγραψεν ὅτι «ἡ Πρέβεζα εἶναι νεωτέρας κατασκευῆς ἐπὶ Βενετῶν, κυρίων αὐτῆς γενομένων πολλακίς, ὡς ἐκ τῶν πολέμων»⁴⁾.

Ὁ δὲ Ζῶτος ὁ Μολοσσός, ἐν τῷ πλήρει ἀσυναρτησιῶν περὶ Πρεβέζης ἀρθρῷ, προσθέτει ὅτι «οἱ Τούρκοι κυριεύσαντες αὐτὴν τὸ 1495 ἐτοίχισαν τὴν πόλιν, κτίσαντες καὶ τὸν ἀντικρὺ πύργον τοῦ Μύτικος ἐν Ἀκτίῳ. Τὸ 1499 ἀπὸ τοῦς Τούρκους τὴν ἐπῆραν οἱ Βενετοί· τὸ 1530 τὴν ἀνέκτησαν οἱ Τούρκοι, τὸ 1584 ἀνέκτησαν αὐτὴν οἱ Βενετοί...»⁵⁾.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Σεραφεῖμ ὁ Βυζάντιος, παρ' ὅλην τὴν προσπίθειαν, ἣν κατέβαλεν ὅπως συγγράφῃ ἱστορίαν Ἀρτης καὶ Πρεβέζης,⁶⁾ δὲν κατώρθωσε ν' ἀπαλλαγῇ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ Ἀραβαντινοῦ, ὅστις θεωρούμενος ὡς ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐρευνητὴς τῶν Ἠπειρωτικῶν πραγμάτων ἐρησιέμευσε καὶ ὡς ἡ κυριώτερα πηγὴ πάντων τῶν μέχρι σήμερον γραψάντων περὶ Πρεβέζης. Ἐπαναλαμβάνων λοιπὸν ὁ Σεραφεῖμ, ὅσα ἐκ τοῦ Ἀραβαντινοῦ γνωρίζομεν, προστίθησιν ὅτι «αὕτη χωρίου μικροῦ ποτὲ μορφὴν ἔχουσα,

¹⁾ Μελετίου, Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 318.

²⁾ Ἀθαν. Σταγειρίτου, Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 407, § κς'.

³⁾ Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἠπείρου, Ἀθήναι 1856, τ. Β', σ. 133.—Πρὸβλ. Σπ. Π. Ἀραβαντινοῦ, Ἱστορία Ἀλῆ Πασᾶ, Ἀθήναι, 1895, σ. 108.

⁴⁾ Ἀθ. Πετρίδου, Σύντομος Γεωγραφικὴ περιγραφή τῆς Ἠπείρου, ἐν «Νεοελληνικοῖς ἀναλέκτοις» τοῦ συλλόγου «Παρνασσοῦ» Ἀθήναι, 1870, τ. Α', σ. 55.

⁵⁾ Ζῶτου Μολοσσοῦ, Ἠπειρωτικά Μελέται, Δρομολόγιον, Ἀθήναι, 1878, τ. 4, σ. 51.

⁶⁾ Σεραφεῖμ τοῦ Βυζαντίου, Δοκίμιον Ἱστορίας Ἀρτης καὶ Πρεβέζης, Ἀθήναι, 1884, μέρος Β', σ. 214.

υπέπεσε μὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν κυριαρχίαν περὶ τὸ 1430 ἔτος· ... ἱστορικῶς δὲ ἀναφέρεται κατὰ τὸ 1495...»¹⁾).

Ἐν δ' ἔτος ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Δοκιμίου τοῦ Σεραφεῖμ ὁ Νικόλαος Πετρῆς γράφων περὶ Νικοπόλεως ἀναφέρει ὅτι «ἐν τῷ μεσαιῶνι ἡ Νικόπολις περιήλθεν εἰς ἀσημότητα καὶ ἡ κωμόπολις Πρέβεζα ἐκτίσθη ἐπὶ τῆς ἐσχατιᾶς τοῦ ἀκρωτηρίου»²⁾).

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ἀσυνάρτητα καὶ ἀσαφῆ ἐγράφησαν ἀπὸ τοῦ Μελετίου (1728) μέχρι τοῦ Πετρῆ (1885) σχετικῶς πρὸς τὴν πρῶτην ἀρχὴν τῆς Πρεβέζης. Ἀτυχῶς ὁμοίως καὶ οἱ πολὺ βραδύτερον ἀσχοληθέντες περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως ταύτης ἀβασανίστως ὅπως ἀντλήσαντες τὰς εἰδήσεις κυρίως ἐκ τῆς Χρονογραφίας τοῦ Ἀραβαντινοῦ, οὐδὲν ἀκριβὲς προσήγαγον.

Ὁ Τρ. Εὐαγγελίδης στηριζόμενος εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς κατοχῆς τοῦ χώρου τούτου ὑπὸ τῆς Βερενίκης ἐπιφέρει ὅτι «ὑπὸ τὸ νέον ὄνομα (τῆς Πρεβέζης) ἀναφέρεται τῷ 1495, ὅτε οἱ Ὀθωμανοὶ ἀναγνωρίζαντες τὸ ἐπικαιρον τῆς θέσεως αὐτῆς κατέλαβον...». Κατωτέρω δ' ὁμιλῶν περὶ τῆς μετὰ τέσσαρα ἔτη (1499) καταλήψεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν προστίθουσιν ὅτι «οὗτοι συνεπλήρωσαν καὶ τὰς μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γενομένας ὀχυρώσεις καὶ ὠνόμασαν ἀπὸ τῆς παλαιᾶς (Νικοπόλεως) Πρέβεζαν, τῆς ἄλλης ἐγκαταλειφθείσης (Παλαιοπρέβεζα)»³⁾ οὕτω δ' ὅπως ἀμελετήτως γράφων τ' ἀνωτέρω ἐγένετο εἰσηγητῆς τῆς ἀσυστάτου γνώμης ὅτι ἡ Νικόπολις ἐκαλεῖτο πρότερον *Πρέβεζα* καὶ μετὰ τὴν κτίσιν τῆς σημερινῆς Πρεβέζης ἐκλήθη *Παλαιοπρέβεζα*.

* *

Καὶ ὁ μὲν Τρ. Εὐαγγελίδης, γράφων προχείρως καὶ διὰ σκοποὺς ἥμισυ ἐπιστημονικούς, δύναται νὰ τύχη τῆς ἀναγκαίας συγγνώμης. Δὲν δύναται ὁμοίως ἀτυχῶς τὸ αὐτὸ νὰ λεχθῆ καὶ περὶ τοῦ Ἀλ. Φιλαδελφῆ, ὅστις ἀβασανίστως ὅπως δεχθεὶς ὡς ἔτος κτίσεως τῆς Πρεβέζης τὸ 1495⁴⁾ προσέβη εἰς τὸν ὀρισμὸν τοῦ χρόνου τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἀξίας ταύτης «εἰς τὴν ιε' πιθανὸν ἑκατονταετηρίδα, διότι ἡ ἰδρύσις τῆς Πρεβέζης τίθεται περὶ τὰ τέλη τῆς ιε' ἑκατονταετηρίδος, ὥστε δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι εὐθὺς ἄμω τῇ ἰδρύσει ὠκοδομήθη καὶ διεκοσμήθη ὁ ναὸς οὗτος»⁵⁾).

¹⁾ Σεραφεῖμ τοῦ Βυζαντίου, Ἐνθ. ἀνωτ.

²⁾ Ν. Πετρῆ, Περὶ Νικοπόλεως, ἐν «Παρνασσῶ» τόμ. 9 [1885] σ. 65 κ. ἔ.

³⁾ Τρύφ. Εὐαγγελίδου, Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 188.

⁴⁾ Ἀλεξ. Φιλαδελφῆ, Ἀνασκαφαὶ Νικοπόλεως· Χριστιανικὰ μνημεῖα Πρεβέζης, ἐν Πρακτικῶς τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, 1914, σ. 234, ὑποσ. 1.

⁵⁾ Ἀλ. Φιλαδελφῆ, Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 224 κ. ἔ.

Ἐπι δ' ἐκ τοῦ ἀβασανίστου τούτου ὑπολογισμοῦ ἡδίκηθησαν οὐ μόνον ἡ ἱστορία τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ χριστιανικὰ μνημεῖα, ἐλπίζομεν ὅτι θέλει καταδειχθῆ διὰ τῶν ἀμέσως ἐπομένων.

* *

Τὸ δογματικῶς λεχθὲν περὶ τοῦ φυσικοῦ κόσμου ὅτι «οὐδὲν καινὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον» δύναται νὰ λεχθῆ καὶ περὶ τοῦ πνευματικοῦ τοιοῦτου. Ἡ ουστηματικὴ δηλονότι ἔρευνα δύναται νὰ ὀδηγήσῃ ἡμᾶς εἰς τὴν ἐπιλυσιν δυσχερεσιῶτων προβλημάτων, ἐν ᾧ τοῦναντίον ἡ ἀμελής ζήτησις γίνεται αἰτία ὥστε καὶ τὰ πρὸ τῶν ποδῶν ἡμῶν κείμενα νὰ παρίδωμεν.

Οὕτω ἀπὸ πολλοῦ συλλέγων, ταξινομῶν καὶ ἐξετάζων τὰ μετὰ τῆς καταλήξεως -εζα τοπωνύμια, ὅπως προσδιορίσω τὴν ἑκτασιν, ἀλλὰ καὶ τὸν χρόνον τῆς ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις ἐμφανίσεως αὐτῶν, ἐδιδάχθη ὅτι ἡ Πρέβεζα δὲν εἶναι, ὡς πιστεύεται μέχρι τοῦ νῦν, κτίσμα τοῦ 15ου αἰῶνος, ἀλλὰ πολὺ παλαιότερον, πάντως δὲ παλαιότερον τοῦ 13ου αἰῶνος, εἰς ὃν ἀνάγονται τὸ τε Ἑλληνικὸν Χρονικὸν τοῦ Μορέως καὶ αἱ τοῦτου παραλλαγαί, ἐν αἷς γίνεται μνεῖα τοῦ ὀνόματος ὑπὸ τὰς ἐξῆς περιστάσεις.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι, μετὰ τὸν τῷ 1271 ἐπελθόντα θάνατον τοῦ δεσπότη τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ Β' Ἀγγέλου Κομνηνοῦ, τὸ Δεσποτᾶτον τῆς Ἠπείρου διηρέθη εἰς τρία τμήματα, ὃν τὸ ἐν (ἀποτελούμενον ἐκ τῆς Θεσπρωτίας, Ἀκαρνανίας, Αἰτωλίας, Δολοπίας καὶ τῆς νήσου Λευκάδος) περιήλθεν εἰς χεῖρας τοῦ ἐτέρου τῶν υἱῶν τοῦ Μιχαὴλ, τὸν Νικηφόρον Α' Ἀγγελον. Τοῦτον ἡ φιλόδοξος σύζυγος Ἄννα, ἀποτυχοῦσα εἰς τὰ περὶ συζεύξεως τῆς ὀραίας θυγατρὸς αὐτῆς Θάμαρ μετὰ τοῦ πρεσβυτέρου υἱοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Β' Παλαιολόγου σχέδια, παρώτρυνε νὰ ἀναλάβῃ τὸν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἀγῶνα καὶ νὰ ἀποπλύνῃ τὴν ἕβριν. Ὁ Νικηφόρος, παραδοκῶν εὐκαιρίαν, δὲν ἐδίστασε νὰ μετάσχῃ ἐπιχειρήσεων κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἀρξαμένων ὑπὸ τοῦ νόθου ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου (τοῦ δεσπότη Θεσσαλίας, Φθιώτιδος, Πελασγιώτιδος καὶ Ὀζολικῆς Λοκρίδος). Κατὰ τούτων, βοηθουμένων ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀχαΐας Φλωρεντίου τοῦ Ἄννονικοῦ καὶ τοῦ κόμητος Κεφαλληνίας Ριχάρδου Ὁρσίνη, ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος Β' ἀπέστειλεν ἰσχυρὰς δυνάμεις, αἵτινες νικήσασαι τοὺς συμμάχους πλησίον τῆς Λαμίας, ἐκ τῆς Θεσσαλίας διὰ τοῦ Μετσόβου, ἔφθασαν εἰς Ἰωάννινα. Συγχρόνως δὲ στόλος ἐξήκοντα γενουατικῶν γαλερῶν ναυλωθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος εἰσέπλευσεν εἰς τὸν Ἀμβροικικὸν κόλπον, κατέλαβε τὴν Πρέβεζαν καὶ ἐκούρσενε τὴν περίξ χώραν¹⁾.

¹⁾ Οὐίλλιαμ Μίλλερ - Λάμπρου, Φραγκοκρατία ἐν Ἑλλάδι, Ἀθήναι, 1910, τόμ. Α', σ. 254 κ. ἔ. — Πρὸβλ. Κ. Σάβα, Ἑλληνικὰ ἀνέκδοτα, Χρονικὸν Γαλαξειδίου, Ἀθήναι, 1865, σ. 203-4.

Τὴν ἀπόβασιν αὐτήν, ἣν ἀνευρίσκει τις ἀναγραφομένην εἰς πάντα σχεδὸν τὰ Χρονικά τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς περιόδου,¹⁾ τὸ *Χρονικὸν τοῦ Μορέως* ἀναγράφει ὡς ἑξῆς:

- 9103 Ἐκείνη ἡ ὑποδρομή, τὸ κοῦρσον ὅπου ἐγένη,
οὐδὲν ἐπολυεπέρασεν μόνον καὶ δύο ἡμέρας·
5 εὐτὸς μαντᾶτα ἤφεραν ἐτότε τοῦ Δεσπότη
τὸ πῶς ἐκαταλάβασιν εἰς τὸν κόρπον τῆς Ἄρτας,
κάτεργα ἐξήντα ἦλθασιν, τὰ ἐν τῶν Γενουβίων·
στὴν Πρεβέζαν ἀπόζεψαν, κουρσεύουν τὰ χωρία,
καὶ ὤρμησαν καὶ ἔρχονταν ὀλόρθη εἰς τὴν Ἄρταν²⁾.

Ἡ κατὰ τῆς Πρεβέζης ἐπιδρομή, ὡς καὶ ἡ τῆς περὶ αὐτὴν χώρας δῆωσις ἐγένετο κατὰ τὴν γνώμην πάντων τῶν περὶ αὐτὴν ἀσχοληθέντων κατὰ τὸ ἔτος 1292³⁾.

Κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπον ἔχομεν ρητὴν μνείαν τῆς Πρεβέζης καὶ ἀσφαλῆ περὶ αὐτῆς χρονολογίαν.

¹⁾ *Buchon*, Recherches historiques, Paris, 1845, τόμ. Β', σ. 328. Ἐκ τοῦ Βιβλίου τῆς Κονγκέστας στ. 7764 κ. ἑ.

Κάτεργα ἐξήντα ἦλθασιν καὶ εἶνε τῶν Γενουβέων

Ἐπέζευσαν ἐστὴν Πρεβέζαν, κουρσεύουν τὰ χωρία

Ἐρμησαν καὶ ἔρχονται ὀλόρθη εἰς τὴν Ἄρταν.

Πρβλ. β) τὴν ἐν τόμ. Α', σ. 312 γαλλικὴν παραλλαγὴν ἔχουσαν ὅδε: «Mais celle course ne demoura que deux jours seulement, pour ce que une nouvelle vint hastivement, au despot: comment soissante gallies estoient venues au golfe de l' Arta, et estoient arrivées au port de Saint Nicolas Le Tort, à la ville citée de la Prevasse; et que leur gents estoient descendus à terre et coroient et roboient les casaux et la contrée, et venoient tout droit à l' Arte».

γ) *Buchon*, Collection des Chroniques nationales Français, Paris, 1825, σ. 405-6: A peine deux jours s' étaient-ils écoulés qu' on apporta au despote la nouvelle que les ennemis étaient arrivés dans la golfe d' Arta avec soixante galères génoises, et qu' ayant débarqué à Preveza, ils ravageaient le pays et se dirigeaient tout droit sur Arta.

δ) *Alfred Morel - Fatio*, Libro de los Fechos et conquistas del Principato, de la Morea, Genève, 1885, σ. 100 § 456. Ἐν τῷ Ἀραγωνικῷ χρονικῷ ἀναφέρεται ἡ ἀφίξις τῶν γενοβατικῶν γαλερῶν «al golfo de l' Arta» δὲν ἀναγράφεται ὁμοίως τὸ ὄνομα τῆς Πρεβέζης.

²⁾ *John Schmitt*, The Chronicle of Morea, London, 1904, σ. 589, στ. 9103 κ. ἑ. τοῦ Παρισινοῦ κώδικος. Πρβλ. καὶ στ. 9117 κ. ἑ.

³⁾ *Κ. Παπαρηγοπούλου - Καρολίδου*, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἐκδ. 4ῆ τόμ. Ε', σ. 157. — *Σπ. Λάμπρον*, Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, τόμ. Γ', σ. 424 — *Οὐίλιαμ Μίλλερ - Λάμπρον*, Φραγκοκρατία ἐν Ἑλλάδι, τόμ. Α', σ. 256 κ. ἑ. — *Ἰ. Ρομανοῦ*, Περὶ τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου, Κέρκυρα, 1895, σ. 92. — *Ἀ. Μηλιαράκη*, Ἱστορία τοῦ Βασιλείου τῆς Νικαίας καὶ τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου, Ἀθήναι, 1898 σ. — Πρβλ. καὶ *Alfred Morel-Fatio*, Libro de los Fechos, Genève, 1885, σ. 100.

Ἄν λοιπὸν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὸν χρόνον, ὅστις ἀπαιτεῖται πρὸς φυσικὴν ἐξέλιξιν συνοικισμοῦ τινος καὶ ἀνάπτυξιν αὐτοῦ εἰς ἀξίαν λόγου κωμόπολιν ἢ καὶ ἀπλῶς κώμην, οἷαν φανταζόμεθα τὴν Πρεβέζαν κατὰ τὸν χρόνον καθ' ὃν ἐγένετο ἢ κατ' αὐτῆς ἐπίθεσις, τότε ἀσφαλῶς πρέπει νὰ ἀναζητήσῃ τὸ ἔτος τῆς ἐνάρξεως τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ συνοικισμοῦ, τοῦ φερομένου ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο, εἰς χρόνον κατὰ αἰῶνα ἀπέχοντα τῆς πρώτης μνείας. Ὡστε μετὰ πεποιθήσεως τὸ ἔτος τῆς ἐν τῷ χώρῳ, τῷ κατεχομένῳ νῦν ὑπὸ τῆς Πρεβέζης, συγκροτήσεως συνοικισμοῦ πρέπει νὰ τεθῇ τὸ ὀλιγώτερον περὶ τὸ 1200.

Ἄν ταῦτα εἶναι ἀληθῆ, ὡς ἡμεῖς πιστεύομεν, τότε δύναται τις νὰ κρίνῃ πόσον ἔσφαλον οἱ ὀρίσαντες ὡς ἔτος ἰδρύσεως τῆς Πρεβέζης τὸ 1495 καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τούτου προσδιορίσαντες τὸν χρόνον τῶν μνημείων νεώτερον τοῦ τελευταίου τούτου ἔτους.

Ἄν δυνάμεθα βεβαίως νὰ ἀποδείξωμεν ἂν ὁ ἐν τῇ γαλλικῇ παραλλαγῇ τῆς Κουγκέστας ἀναφερόμενος *λιμὴν* τοῦ *Saint Nicolas*, ὅστις ἀσφαλῶς θὰ ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ ναοῦ τιμωμένου ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀγαθοῦ προστάτου τῶν ἑλληνικῶν παραλίων, ἔχει σχέσιν πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, οὗ τὰς τοιχογραφίας ἐξήτασεν ὁ Ἄλ. Φιλαδελφεὺς ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ μελέτῃ αὐτοῦ. δυνάμεθα ὁμοίως νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὡς θὰ ἠδύνατο καὶ πᾶς ἄλλος μελετητῆς τῶν Χρονικῶν, ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἠδύνατο νὰ εἶναι πολὺ παλαιότερος τοῦ 15' αἰῶνος, ἀφ' οὗ ἡ ἴδρυσις τῆς Πρεβέζης δύναται ἀσφαλῶς μὲν ν' ἀναχθῇ περὶ τὸ 1200, μετὰ πιθανότητος δὲ καὶ πέραν τοῦ χρόνου τούτου.

Γ'. Ἑτυμολογία.

Ὅπως καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν, κύριος σκοπὸς τῆς παρούσης μελέτης εἶναι ἡ ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος *Πρεβέζα*, διότι διὰ τῆς εὐρέσεως τοῦ ἀληθοῦς ἐτύμου θὰ δυνηθῇ τις οὐ μόνον ν' ἀνεύρῃ τὸν λαόν, ὅστις ἔδωκεν αὐτῇ τὸ ὄνομα τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὸν χρόνον περίπου νὰ συσχετίσῃ πρὸς ἄλλα ἱστορικὰ σημεῖα.

Ὅπως δὲ περὶ τῆς θέσεως καὶ τῆς κτίσεως ἐλέχθησαν, ὡς εἶδομεν, πολλὰ ἀσύστατα, οὕτω καὶ περὶ τοῦ ἐτύμου αὐτῆς ἐγράφησαν οὐκ ὀλίγα.

Ὁ *Leake* νομίζει τὴν λέξιν ἢ ἀκριβέστερον τὸν τύπον *Πρεβέζα* ὡς ἰταλικόν,¹⁾ διαστελλὼν αὐτὸν ἀπὸ τῶν *Πρεβέσα* καὶ *Πρεβυζα*.

Ὁ *G. Stier* σχετίζει τὴν λέξιν πρὸς τὸ *πρέβα*, τὸ ἐν τῇ διαλέκτῳ

¹⁾ *W. Martin Leake*, Travels in Northern Greece, London, 1835, τόμ. Ι, σ. 175.

Πουλάτι (μεταξύ Δρίνου και Τσερναγόρας) δηλοῦν ἀβλαβῆ και ὠφέλιμον ὄφιν, τὸν ὄροφιαν δράκοντα¹⁾.

Ὁ ἄνωνύμως γράψας τὸ ἄρθρον *Πρέβεζα* ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Fr. Boissonas λέγει «Prenèse ou Prevysa, qui doit peut être son nom à l'ancienne *Brinicia*...»²⁾ Τίς ὁμως ἡ πόλις αὕτη και ποῦ γῆς ἔκειτο, ἄγνωστον· ἀλλὰ και ἂν ὑπῆρχεν, ἀμφιβάλλομεν ἂν ἠδύνατο νὰ διαφθαρεῖ εἰς *Πρέβεζαν*.

Καθ' ὃν ὁμως χρόνον αἱ ἐτυμολογικαὶ αὗται γνώμαι προσεπάθον νὰ προσδιορίσουν τὴν ἐθνολογικὴν ὑπόστασιν τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως ταύτης ἐτέρα γνώμη μετὰ πείσματος διηγωνίζετο ἀπὸ τοῦ 1857 νὰ ἐκτοπίσῃ τὰς ἄλλας.

Ὁ Παν. Ἀραβαντινὸς δηλαδή, ἐν τῇ Χρονογραφίᾳ τῆς Ἡπείρου, ἐπιθυμῶν νὰ λύσῃ τὰ κατὰ τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς Πρεβέζης, λέγει «εἰκάζομεν δέ, ὅτι εἰς τὴν θέσιν ταύτην πρό τινος καιροῦ ἐδόθη τὸ ὄνομα *Πρέβεζα* ἐκ τῶν *Νορμανδῶν* ἢ *Βενετῶν* τῶν ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ κόλπῳ φοιτῶντων, ὅπου προσωρμίζοντο ἐκπλέοντες και εἰσπλέοντες ἐπὶ προμηθεύσει τροφίμων εἰδῶν. Τοιοῦτόν τι ὑπεμφαίνει τεκμήριον ἡ λέξις *Πρέβεζα* ἐγκραικισθεῖσα ἀπὸ τῆς Ἰταλικῆς *Πρεβεζιόνε* (Προμήθεια)³⁾.

Τὴν γνώμην ταύτην παρεδέχθησαν οὐ μόνον *Ζῶτος ὁ Μολοσσός*,⁴⁾ ὁ *Βουτυρᾶς*,⁵⁾ ὁ μητροπολίτης Ἄρτης *Σεραφεῖμ ὁ Βυζάντιος*⁶⁾ και ὁ *Τρύφων Ἐυαγγελίδης*,⁷⁾ ὅστις προστίθησι μάλιστα και τὴν λεπτομέρειαν ὅτι «ταύτην οἱ *Βενετοὶ* καταλαβόντες κατὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τῶν Φράγκων, ὠνόμασαν *Πρέβεζαν* (Προμηθίουπολιν)», ἀλλὰ και ὁ ἡμέτερος *Νίκος Βέης*.

Οὗτος ἐπικρίνων τὰ ὑπὸ τοῦ φίλου Κ. Ἀμάντου ἐν τῇ «Ἀθηνᾶ» γραφέντα περὶ τῶν εἰς -εζα ληγόντων τοπωνυμίων,⁸⁾ ἄτινα πολὺ ὀρθῶς ὁ Ἀμάντος ἐχαρκτήρισεν ὡς ἀλβανικά, ἐπιφέρει «ἡ δ' ἐν Ἡπείρῳ γνωστὴ τοπωνυμία *Πρέβεζα* κακῶς χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ Κ. Ἀμάντου

¹⁾ G. Stier, Albanesische Tiernamen, ἐν Kuhn's Leitschrift, τόμ. XI, σ. 237.

²⁾ Fr. Boissonas, L'image de la Grèce - L'Épire berceau des Grecs, Gênevè, 1915, pl. 24 - 25.

³⁾ Παν. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἡπείρου, Ἀθῆναι, 1857, τόμ. Β', σ. 133, κ. ἐ.

⁴⁾ Ζῶτου Μολοσσῶ, Ἡπειρωτικαὶ μελέται - Δρομολόγιον, Ἀθῆναι, 1878, τόμ. Δ', σ. 50.

⁵⁾ Σ. Ἰ. Βουτυρᾶ, Λεξικὸν Ἱστορίας και Γεωγραφίας, Κων/πολις, 1888, ἐν λ. Πρέβεζα.

⁶⁾ Σεραφεῖμ τοῦ Βυζαντίου, Δοκίμιον Ἱστορικῆς περιλήψεως Ἄρτης και Πρεβέζης, Ἀθῆναι, 1884, μέρος Β', σ. 219.

⁷⁾ Τρύφ. Ἐυαγγελίδου, Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 188.

⁸⁾ Κ. Ἀμάντου, Σύμμεικτα τοπωνυμικά, ἐν «Ἀθηνᾶς» τόμ. ΚΒ', σ. 204.

ὡς ἔχουσα τὴν ἀλβανικὴν κατάληξιν -εζα, διότι ἡ πόλις αὕτη — καθ' ὃν ὀρθῶς ὁ Π. Ἀραβαντινὸς παρατηρεῖ — προέρχεται ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ *prevesione* (προμήθεια)¹⁾.

Ὅτι ὁμως ὁ φίλος Ν. Βέης δὲν ἔχει δίκαιον μετὰ τοσαύτης θέρμης ὑποστηρίζων τὴν ἐπιπόλαιον γνώμην τοῦ Ἀραβαντινοῦ, θέλει καταδειχθῆ ἐκ τῶν ἐπομένων.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐν τῇ ἰταλικῇ γλώσσῃ ἡ *προμήθεια* λέγεται και ἄλλως (λ. χ. *commissione*, *fornimento*, *preconosienza*, *somministrazione*), ἀλλὰ και *providimento*, *provisione* και *previsione*. Ἐκ τῶν δύο τελευταίων λέξεων ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῆ ἐμπορικὴ τις θέσις ἢ λιμὴν *Provisiona* ἢ *Previsiona*· δὲν δυνάμεθα ὁμως νὰ νοήσωμεν κατὰ τίνας γλωσσικούς νόμους θὰ ἦτο δυνατόν νὰ μετασχηματισθῆ εἰς *Πρέβεζαν*. Διὰ νὰ βοηθήσωμεν τοὺς ἐχομένους τῆς τοιαύτης ἐτυμολογίας, ὑπεθυμίζομεν ὅτι ἡ *προμήθεια* ἰταλιστὶ λέγεται και *prevedenza*, ἀλλ' ἀτυχῶς και τοῦτο οὐδόλως βοηθεῖ τὴν γνώμην αὐτῶν, διότι και ἐκ τῆς λέξεως ταύτης μετὰ πολλῆς δυσκολίας θὰ ἦτο δυνατόν νὰ προέλθῃ ἡ *Πρέβεζα*.

Ἐπειτα, ἂν κατὰ τὸν Ν. Βέην (Ἀραβαντινὸν κλπ.) προῆλθε τὸ ὄνομα ἐκ τῆς ἰταλικῆς λ. *previsione*, ἢ ἔστω και τῆς πλησιεστέρας *prevedenza*, ἅτε τῶν *Νορμανδῶν* ἢ *Βενετῶν* (Ἀραβαντινὸς κλπ.) ἢ τῶν *Φράγκων* (Ἐυαγγελίδης) ἢ τῶν *Λατίνων* (sic Ζῶτος Μολοσσός) δόντων τὸ ὄνομα, γεννᾶται τὸ ἐρώτημα, πῶς ὠνομάζετο, πρὸ τοῦ βαπτισθῆ ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω, ἡ σημαντικὴ αὕτη θέσις, ἣτις κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα ἐφέρετο μετὰ τοῦ σταθεροῦ ὀνόματος *Πρέβεζα*;

Εἶναι ἀληθές ὅτι πλεῖστα ὀνόματα ἐλληνικῶν πόλεων διεφθάρησαν ἀπιστευτῶς ἐν τῷ στόματι τῶν ξένων τῶν ἐπιδραμόντων τὰς ἐλληνικάς χώρας κατὰ τοὺς μέσους χρόνους·²⁾ τὸ αὐτὸ θὰ ἠδύνατό τις νὰ πιστεύσῃ ὅτι συνέβη και εἰς τὸ ὄνομα τῆς *Πρεβέζης*· τῷ ὄντι δὲ παρὰ τοῖς ξένοις εὐρίσκομεν, πλὴν τοῦ ὀρθοῦ, και τοὺς διεφθαρμένους τύπους, πάντας ὁμως ἔχοντας ὡς βάσιν τὸ *Πρέβεζα* και ὄχι ἄλλο τι μαρτυροῦν τὴν ἀπὸ τοῦ *previsione* ἐξέλιξιν. Καὶ ἂν δ' ἔτι δεχθῶμεν ὅτι οἱ διάμεσοι τύποι ἐλάχιστα ἔζησαν και δὲν παρεδόθησαν, πάλιν μένει ἐν ἡμῖν ἡ ἀπορία τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐν ἐλληνικῷ στόματι ὄνομα ξένον ὑπέστη τοσαύτην διαφθοράν, ὥστε ἀπὸ *previsione* νὰ μετασχηματισθῆ εἰς *Πρέβεζαν*.

¹⁾ Ν. Βέης, Βιβλιογραφία, ἐν «Βυζαντινοῖς Χρονικοῖς» τόμ. 21 [1914] μέρος 4, σ. 75.

²⁾ Οὐάλλιαμ Μίλλερ - Λάμπρον, Φραγκοκρατία, τόμ. 1, σ. 227, τόμ. 2, σ. 341. Πρὸς. Ἀδ. Ἀδαμαντίου, Χρονικά τοῦ Μορέως, ἐν Δ. Ι. Ε. Ε. Ε. τόμ. 6, σ. 453 κ. ἐ.

Καθ' ἡμᾶς τοῦτο ἦτο δύσκολον, ἂν μὴ ἀδύνατον, διὸ καὶ στρέφομεν τὴν ἔρευναν πρὸς ἄλλο σημεῖον.

Πρὸ πάσης ὁμῶς ἐρεύνης θεωροῦμεν ἀναγκαῖον νὰ παραθέσωμεν τοὺς τύπους ὑφ' οὓς ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦτο ἐν τε τοῖς ἑλληνικοῖς καὶ τοῖς ἀλλογλώσσοις κειμένοις, ἵνα δυνηθῇ τις εὐκολώτερον νὰ παρακολουθήσῃ τὰς σκέψεις ἡμῶν. Ὁ ἀρχαιότερον λοιπὸν μνημονευόμενος τοῦ ὀνόματος τούτου τύπος, οὗ τὸ πρῶτον γίνεται μνεῖα ἐν τῷ ἑλληνικῷ Χρονικῷ τοῦ Μορέως, εἶναι ὁ καὶ σήμερον συνήθης τύπος *Πρέβεζα*¹⁾. Τὸν αὐτὸν τύπον εὐρίσκει τις ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ *Νικολάου Σοφριανοῦ* χαραχθέντι χάρτι τῆς Ἑλλάδος (1544)²⁾ βραδύτερον δ' ἀνευρίσκει τις αὐτόν, πρῶτον μὲν εἰς τὰ «Ἡπειρωτικά» *Μιχαὴλ Νέποτα* τοῦ *Δουκός*, ὅστις ἀναφέρει ὅτι «ἐπῆραν οἱ Βενετοὶ τὴν ἁγίαν Μαύραν καὶ *Πρέβεζαν* ἐπὶ ἔτους 1684,³⁾ ἔπειτα δὲ εἰς τὸ Χρονικὸν τοῦ *Μάτεση* (1684),⁴⁾ ἐν ᾧ ὀκτάκις ἀπαντᾷ, ἐκ τρίτου δ' εἰς ἐπιστολὴν «τῶν ἠχμαλωτισμένων κατοίκων Ἄρτας» ἀπευθυνομένην «πρὸς τοὺς ὑψηλοτάτους αὐθέντας τῆς γαληνοτάτης ἀριστοκρατίας τῶν Ἑνετῶν» γραφείσαν τὴν 28 Ὀκτωβρίου 1696⁵⁾.

Εἰς πάντα δὲ τὰ ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου καὶ ἐφεξῆς, μέχρι σήμερον, γραφέντα ἔγγραφα καὶ μελέτας ὁ ἀνωτέρω τύπος εἶναι ὁ ἐπικρατέστερος.

Παρὰ ταῦτα ὁμῶς ἐν τῷ κώδικι τῆς Κοπενάγης εὐρίσκομεν τὸν τύπον *Πρέβεσα*,⁶⁾ οὗ μνημονεύει καὶ ὁ *Leake* προσπαθῶν, ὡς ἀνωτέρω εἵπομεν, νὰ ἐτυμολογήσῃ καὶ ἐρμηνεύσῃ τὸν τύπον *Prevesa*⁷⁾.

Ἐν ἐπιστολῇ δὲ τοῦ Ἄλῃ-πασᾶ «πρὸς τοὺς Παργιώτας» γραφείσῃ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1798 ἀναφέρεται ὅτι ὁ Ἄλῃς «ἔξάπωσε τὴν *Πρέβεσαν*»⁸⁾.

Ὁ *Leake* ἀναγράφει καὶ τύπον *Πρέβεζα*, ὃν θεωρεῖ ὡς ἑλληνικὴν μεταγραφὴν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἰταλικοῦ νομιζομένου τύπου *Prevesa*⁹⁾.

Εἰς δὲ τὸ «Ἄνθος» τοῦ *Καρτάνου*, τὸ δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον τῷ 1536¹⁰⁾ εὐρίσκομεν τὸν ξενίζοντα τύπον *Πρέβετζα*,¹¹⁾ ἀσφαλῶς προελθόντα

¹⁾ *John Schmitt*, The Chronicle of Morea, London, 1904, cod. P. στ. 9108 / 19. Πρβλ. *Buchon*, Recherches historiques, Paris, 1845, τόμ. Β' σ. 328, Βιβλίον Κουγκέστας στ. 7764.

²⁾ *Νικολάου Σοφριανοῦ*, Descriptio nova totius Graeciae, Ρώμη, 1544, (Χάρτης).

³⁾ *Μιχαὴλ Νέποτα τοῦ Δουκός*, Ἡπειρωτικά, ἔκδ. Βόννης, (1848), σ. 254.

⁴⁾ *Κ. Σάθα*, Ἑλληνικά ἀνέκδοτα, Χρονικὸν Μάτεση, Ἀθήναι 1867, σ. 197, 198, 200, 203.

⁵⁾ *Miklosich - Müller*, Acta et diplomata Graeca τόμ. 3, σ. 275 κ. ἐ. XXVII.

⁶⁾ *John Schmitt*, The Chronicle of Morea, Cod. H. στ. 9108.

⁷⁾ *W. Martin Leake*, Ἐνθ. ἀνωτ.

⁸⁾ *Σ. Λάμπρου*, Ν. Ἑλληνομνημῶν 1, 491.

⁹⁾ *W. Martin Leake*, Ἐνθ. ἀνωτ.

¹⁰⁾ *Κ. Σάθα*, Νεοελληνικὴ Βιβλιοθήκη, Ἀθήναι, 1888 σ. 147 κ. ἐ.

¹¹⁾ *Ch. Hopf*, Chronique Gréco-romanes. σ. 268 κ. ἐ.

ἐκ μεταγραφῆς ἀλλογλώσσου κειμένου, ὅπερ θὰ εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ *Καρτάνος*. Τέλος δ' ἐν τῷ Χρονικῷ τοῦ *Μάτεση*, ἐν ᾧ ὀκτάκις, ὡς εἴρηται, ἀναγράφεται ὁ ἐπικρατέστερος τύπος, εὔρηται καὶ ὁ δημοδέστερος *Μπρέβεζα*,¹⁾ ὅστις εἶναι προφανές ὅτι προῆλθεν ἐκ τῆς αἰτιατικῆς, ὡς τὰ *Μπεραία*, *Μπάτινος* κ. ἄ. προῆλθον ἐκ τῶν δημοδεστέρων τύπων *Περαίας* (*Πειραιεύς*) *Πάτινος* (*Πάτιμος*) κ.τ.τ.

Καὶ ταῦτα μὲν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ ἑλληνικὰ κείμενα. Καὶ παρὰ τοῖς ἀλλογλώσσοις ὁμῶς, παρ' οἷς ἄλλως τε συνήθης εἶναι ἡ τῶν τύπων τῶν ὀνομάτων στρέβλωσις, παρουσιάζονται ἀνάλογοι παραλλαγαί.

Οὕτως ἐν τῇ *Γαλλικῇ παραλλαγῇ* τοῦ Χρονικοῦ τοῦ *Μορέως* ἀναγράφεται ὑπὸ τοὺς τύπους *Prevesse* καὶ *Prevasse*.²⁾ Ὁ *Sanson* ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ χαραχθέντι χάρτι τῆς Ἡπείρου (1670) ἀναγράφει τὴν πόλιν ὑπὸ τὸν ὀρθὸν τύπον *Prevesa*, ὃν εὐρίσκομεν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ *Grandi*³⁾ καὶ ἐν ταῖς *Memorie Istoriogeografiche*,⁴⁾ ὡς καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς μετέπειτα γράψασι περὶ τῆς πόλεως ταύτης.⁵⁾ Ὁ *Leake* ὁμῶς ἔχων ὑπ' ὄψιν, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ, τὸν ἑλληνικὸν τύπον *Πρέβεζα* ἀναγράφει καὶ αὐτὸς τὸν *Prevyza*,⁶⁾ ὃν πιθανότατα ἔχων ὡς πρότυπον ὁ *Forbiger* εἰσήγαγεν εἰς τὸ Ἑγχειρίδιον τῆς Γεωγραφίας⁷⁾.

Φαίνεται ὁμῶς ὅτι πρὸ τοῦ *Grandi* ὑπό τινων, ὡς αὐτὸς ἀναφέρει, ἐγένετο χρῆσις καὶ τοῦ τύπου *Preventza*,⁸⁾ ὃν ἀναγράφει καὶ ὁ σύγχρονος αὐτοῦ συγγραφεὺς τῶν *Memorie*⁹⁾ καὶ ὅστις ἐνθυμίζει ἡμῖν τὸν ἐν τῷ Ἄνθει τοῦ *Καρτάνου* φερόμενον τύπον *Πρέβετζα*.¹⁰⁾ Ὑπὸ τὸν αὐτὸν τύπον εὔρηται καὶ παρὰ τοῖς *Spon* καὶ *Wheler*.¹¹⁾ Ἐκ τῶν παλαιότερων τοῦ *Grandi* ὁ *Lauremberg* ἀναφέρει τὴν πόλιν ὑπὸ τὸν τύπον

¹⁾ *Κ. Σάθα*, Ἑλληνικά ἀνέκδοτα, Χρονικὸν Μάτεση, Ἀθήναι, 1867, σ. 198.

²⁾ *Buchon*, Recherches Historiques, Paris, 1845, τόμ. I. σ. 317.

³⁾ *Buchon*, Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 312.

⁴⁾ *Grandi*, Ἐνθ. ἀνωτ., σ. 22.

⁵⁾ *N. N.*, Memorie Istoriogeografiche σ. 46. Πρβλ. *Leake*, Ἐνθ. ἀνωτ. τόμ. I, σ. 175—*Hughes*, Travels in Sicily - Greece and Albania, London, 1820, τόμ. II, σ. 325 κ. ἐ.—*Holland*, Travels in the Jonian Isles, Albania, Thessaly, Macedonia, London, 1819, τόμ. I, σ. 94 κ. ἐ.—*Hammer*, Geschichte des Osmanischen Reiches, Pest, 1835 τόμ. 2, σ. 328. 4, σ. 158. 7, σ. 222.—*Le Guien*. Ἐνθ. ἀνωτ.—*Tafel*, Ἐνθ. ἀνωτ.—*Bursian*, Ἐνθ. ἀνωτ.

⁶⁾ *W. Martin Leake*, Ἐνθ. ἀνωτ. τόμ. I σ. 175.

⁷⁾ *Forbiger*, Handbuch der alten Geographie, Leipzig, 1848, τόμ. II, σ. 879 καὶ ἔκδ. 6', 1877, τόμ. I, σ. 596.

⁸⁾ *Grandi*, Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 22.

⁹⁾ *N. N.*, Memorie Istoriogeografiche, Ἐνθ. ἀνωτ.

¹⁰⁾ *Hopf*, Chroniques Gréco-Romanes, Ἐνθ. ἀνωτ.

¹¹⁾ *Jacob Spon et George Wheler*, Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grèce et du Levant, fait aux années 1675 et 1676, Hayé, 1724, τόμ. I, σ. 81.

Prevesa ¹⁾. 'Εκ δὲ τῶν νεωτέρων ὁ *William Eton*, ἄγνωστον διατί, μεταχειρίζεται τὸν τε ὀρθὸν τύπον *Prevesa* καὶ τὸν ἐφθαρμένον *Prevasi* ²⁾. Τέλος ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ γράφας τὸ ἄρθρον Πρέβεζα διὰ τὸ Λεξικὸν τοῦ *Brockhaus* ἀναγράφει αὐτὴν ὑπὸ τὸν τύπον *Preveza*, σημειοὶ ὅμως ὅτι τὸ -za δέον νὰ προφερῆται -ζα ³⁾.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο νομίζομεν ὅτι εἶναι ἰκανὸν δίδαγμα τοῦ τρόπου καθ' ὃν, ἔνεκα τῆς δυσκολίας περὶ τὴν καταγραφὴν φθόγγων τινῶν, γίνεται ἡ σύγχυσις ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀκριβῆ ἀπόδοσιν αὐτῶν καὶ ἡ δημιουργία νέων τύπων παρηλλαγμένων ⁴⁾.

'Εκ τῆς παραθέσεως τῶν ἀνωτέρω τύπων πείθεται πᾶς τις ὅτι οὐδεὶς αὐτῶν δύναται ν' ἀναχθῆ εἰς τὸ *provisio* τοῦ Ἀραβαντινοῦ καὶ τῶν ὁμοφρονούντων ἐκείνων, καὶ ὅτι ὁ ἐπικρατέστερος, ἅμα δὲ καὶ παλαιότερος, ἔξ οὗ ἄνευ παραβιάσεως τῶν φωνητικῶν νόμων ἠδύναντο νὰ προέλθωσιν οἱ τε ἑλληνικοὶ καὶ οἱ ξένοι, εἶναι ὁ τύπος *Πρέβεζα*. Τοῦτον δ' ἔχοντες ὑπ' ὄψιν προβαίνομεν εἰς τὴν ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως.

'Ανωτέρω εἶπομεν ὅτι ὁ φίλος Κ. Ἀμαντος ὀρθῶς κατέταξε τὸ τοπωνύμιον τοῦτο εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐχόντων τὴν ἀλβανικὴν κατάληξιν -εζα ⁵⁾. Εἶναι ὅμως ἀληθὲς ὅτι, ὅπως καὶ ἄλλοτε εἶπομεν, ⁶⁾ κατ' αὐσίαν ἀλβανικὴν κατάληξιν -εζα δὲν ὑπάρχει, ἀλλ' ἐκ τῆς ὑποκοριστικῆς καταλήξεως -ζε, ἣτις μετὰ τὴν προσθήκην τοῦ ἄρθρου α γίνεται -ζ'α, σχηματίζονται ποικίλοι τύποι, οἷοι οἱ -εζ'α, -αζ'α -εζ'α, -ιζ'α -οζ'α, κ.τ.λ., ἅτε τοῦ θεματικοῦ φωνήεντος ἐκλαμβανομένου ὑπὸ τῶν μὴ εἰδόντων τὴν ἀλβανικὴν γλῶσσαν ὡς ἀνήκοντος εἰς τὴν κατάληξιν. Τόσον δὲ φιλεῖ ἡ ὑποκοριστικὴ αὕτη κατάληξις τὰ τοπωνύμια, ὥστε δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς μία τῶν κατ' ἔξοχὴν τοπωνυμικῶν καταλήξεων τῆς ἀλβανικῆς γλώσσης ⁷⁾.

¹⁾ *Lauremberg*, "Ενθ. ἀνωτ.

²⁾ *William Eton*, *Tableau Historique, politique et moderne de l'empire Ottoman*, Paris, 1801, τόμ. 2, σ. 80.

³⁾ *Brockhaus*, *Konversations Lexicon*, ἐν λ. *Preveza*.

⁴⁾ Ὁ μακαρίτης *Στέφανος Δραγοῦμης* ἐν τῇ περὶ τῶν Χρονικῶν τοῦ Μορέως μελέτῃ αὐτοῦ λέγει ὅτι «συχνὰ παρὰ τοῖς Φράγκοις καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Γαλλικοῦ Χρονικοῦ καὶ μετέπειτα διὰ δύο ss ἀπεδίδοτο τὸ ζ καὶ τὸ ξ. Ἴδε τὰ ἐν ἱ. Χ. *Prevasse* καὶ *Prevessa* = Πρέβεζα, *Nissie*, *Nixie*, *Nixye* = Ναξία ἢ Νάξος». Πρβλ. «*Ἀθηνᾶς*» τόμ. 26, σ. 17.

⁵⁾ Κ. Ἀμαντος, *Σύμμεικτα τοπωνυμικά*, ἐν «*Ἀθηνᾶς*» τόμ. 22, σ. 204.

⁶⁾ Περὶ τῆς καταλήξεως ταύτης καὶ τῶν φερόντων ταύτην τοπωνυμίων ὁμιλήσαμεν ἄλλοτε διὰ μακρῶν (πρβλ. Πρακτικά τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας, ἐν «*Ἀθηνᾶς*» τόμ. 27 (1915) σ. 345)· μετὰ μικρὸν δὲ θὰ δημοσιεύσωμεν ἕκτενή μελέτην σαφηνίζουσαν τὰ κατὰ τὰ τοπωνύμια ταῦτα.

⁷⁾ Τόσον ἐπέδωκεν ὡς τοπωνυμικὴ ἢ κατάληξις αὕτη, ὥστε λησμονηθείσης τῆς ἀρχῆς αὐτῆς, καὶ ὑπ' αὐτῶν ἀκόμη τῶν ἀλβανοφώνων τῆς Ἑλλάδος, ἐξελήφθη ὀλόκληρον τὸ -εζα ὡς κατάληξις καὶ προσετέθη εἰς λέξεις εἰς ἃς ἦκιστα ἤρμοζεν· λ. χ. ἐλέγθη Λέδεζα καὶ Φίκεζα ἀντὶ τῶν ὀρθῶν Λέθ-θι καὶ Φίκ-θι.

'Εξετάσωμεν νῦν, ἂν ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ ὑπάρχῃ τι δυνάμενον φωνητικῶς καὶ σημασιολογικῶς νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος τοπωνύμιον.

Τῷ ὄντι παρὰ τοῖς ἐν Ἑλλάδι ἀλβανοφώνοις εἶναι ἔτι καὶ σήμερον ἐν χρήσει τὸ προσηγορικὸν *πρέβεζε* (μετὰ τοῦ ἄρθρου *πρέβεζ'α*), ὅπερ ἄγει ἡμᾶς κατ' εὐθείαν εἰς τὴν *Πρέβεζαν*, οὐ μόνον φωνητικῶς, ἀλλὰ καὶ σημασιολογικῶς.

Ὅταν ἤμην παῖς, καὶ ἐπιστρέφων μετὰ βροχὴν ἀπὸ τοῦ σχολείου ἀπεκλεισμένην ὑπὸ τῶν χειμάρρων, ἤκουον πολλάκις τῶν γραιῶν, τῶν φιλοτιμουμένων νὰ βοηθήσωσι τοὺς παῖδας, ὅπως διέλθωσιν ἀκινδυνότερον τοὺς χειμάρρους, νὰ φωνάζωσι «ἐνὶ κρετὲ γὰρ πρέβεζ'α» (= ἐλάτε ἀπὸ δῶ, ἀπὸ τὴν πρέβεζα), δεικνύουσαι ἅμα καὶ τὸ ἀβαθέστερον μέρος τοῦ χειμάρρου.

'Εν αὐτῇ δὲ τῇ Σαλαμίνι καὶ τοῖς περιχώροις τῶν Ἀθηνῶν δὲν εἶναι ἀσυνήθης ἔτι καὶ σήμερον ἡ φράσις «βρὲ τύ! τσ' ἐ μπ'ρε πρέβεζε ἄρενε!» (= βρὲ σὺ! τί τὸ ἔκαμες πρέβεζα τὸ χωράφι μου)· ἡ φράσις αὕτη ἀκούεται δασάκις τις διέρχεται ἀγρὸν καλλιεργημένον καὶ διὰ τῶν πατημάτων αὐτοῦ σχηματίζει *δίοδον*, *πέρασμα*, ὅπως μεταβῆ εἰς ἴδιον ἀγρὸν ἢ ἄλλοῦ ποῦ.

Ὅτι ἡ *πρέβεζα* τῶν ἀλβανοφώνων τῆς Σαλαμίνας καὶ τῆς λοιπῆς Ἀττικῆς φωνητικῶς καὶ ἄνευ ἐκβιάσεως οὐδενὸς τῶν γλωσσικῶν νόμων παρέχει τὸ *Πρέβεζα*, οὐδεὶς νομίζομεν ὅτι δύναται ν' ἀρνηθῆ· ὅτι δὲ καὶ σημασιολογικῶς ἡ *πρέβεζα*, ἡ δηλοῦσα τὸ *πέρασμα*, τὴν *δίοδον*, ἦτο δυνατόν νὰ δώσῃ τὸ ὄνομα αὐτῆς εἰς σημείον τι τοῦ ἐδάφους, ἔχον τὴν ιδιότητα τῆς *δίοδου*, τοῦ *περάσματος*, ἐπίσης οὐδεὶς θ' ἀμφισβητήσῃ.

'Απλῆ ἐπὶ τοῦ Χάρτου παρατήρησις πείθει πάντα ὅτι ἡ εὐκολωτέρα, φυσικῶς δὲ καὶ κυριώτερα ὁδός, ἡ ἀγούσα ἀπὸ τῆς Ἡπείρου εἰς τὴν ἔναντι Ἀκαρνανίαν, ἦτο ἢ διὰ τοῦ στενοῦ στομίου τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου.

Τὸ δ' ἀκριβῶς ἔναντι τοῦ Ἀκτίου ἀκρωτηρίου ¹⁾ σημείον τῆς Ἡπειρωτικῆς ἀκτῆς ἀπὸ τοῦ ὁποίου μέχρι σήμερον γίνεται ἡ διαπεραιώσις, τὸ *πέρασμα*, πρὸς τὴν ἀπέναντι Ἀκαρνανίαν, ἦτο δυνατόν νὰ ὀνομασθῆ ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν *Πρέβεζε* τ. ἔ. *Πέρασμα*, ὅπως ἄλλως τε καλεῖται μέχρι σήμερον θέσις τις παρὰ τὴν σημερινὴν Πρέβεζαν.

¹⁾ Τὸ ἀκρωτήριο *Ἄκτιον* ἐν τῷ Χάρτῃ τοῦ *S. Sanson* (1670) ἀναγράφεται ὑπὸ τὸ ὄνομα *Figalo*· οὕτω δ' ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τῶν πλείστον περιηγητῶν πρβλ. *, *Die vortreffliche Halb-Insel Morea, Nürnberg*, 1687, σ. 202, *Vigalo*. — *J. C. Hobhouse*, *A Journey through Albanie etc. during the years, 1809 and 1810*, London, 1813, σ. 29. — *C. Satha*, *Documents*, τόμ. 1. — Τὸ ὄνομα *Figalo* ὀφείλεται ἴσως εἰς τὸ σχῆμα τοῦ ἀκρωτηρίου, ὁμοιάζοντος πρῶτα πλοιαρίου φερομένου ὑπὸ τὸ ὄνομα *figalo*. Πρβλ. *Vocabulario Universale Italiano compilato a cura della Società tipografica Tramater et Ci, Napoli* 1834, ἐν λέξει *figalo*.

Ἄν καὶ τ' ἀνωτέρω θὰ ἦσαν ἱκανὰ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς φωνητικῆς καὶ σημασιολογικῆς σχέσεως τοῦ ἀλβανικοῦ *πρέβεζ* πρὸς τὸ *Πρέβεζα*, ἐν τούτοις, πρὸς ἄρσιν πάσης τυχὸν ἀμφιβολίας, παρέχουμεν ἀναλυτικωτέραν τὴν εἰκόνα τῆς δημιουργίας τοῦ ὑποκοριστικοῦ *πρέβεζ*.

Πρὸς εὐρεσιν τοῦ θέματος, εἰς ὃ προσετέθη ἡ ὑποκοριστικὴ κατάληξις, ὀφείλομεν πρῶτον ν' ἀφαιρέσωμεν τὸ ἐν τέλει *α*, ὅπερ εἶναι τὸ ἄρθρον· μετὰ τοῦτο πρέπει ν' ἀφαιρεθῇ ἡ ὑποκοριστικὴ κατάληξις - *ζε*, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς ὁποίας ἀπομένει τὸ θέμα *πρέβε*, ὅπερ ἀνήκει εἰς γνωστὴν καὶ συνήθη ἀλβανικὴν λέξιν.

Ὁ Hahn ἐν τῷ ἀλβανογερμανικῷ λεξικῷ, τῷ ἐπισυναπτομένῳ εἰς τὰς Albanesische Studien, καταγράφει τὴν λέξιν *πρέβε* (ἐν ἄρθρῳ *πρέβ*) καὶ ἐρμηνεύει διὰ τῶν Gangbarer Weg, Strassen - Knoten, Furth, Flussbett πρὸς πληρεστέραν δ' ἐρμηνείαν ταύτης παραπέμπει εἰς τὴν λ. *βρόμ-ι*, ¹⁾ ἣτις οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰ μὴ ἡ ἑλληνικὴ λ. *δρόμος* ἀκουομένη παρὰ τισι μὲν τῶν ἀλβανοφώνων ὡς *δρόμ'ι*, παρ' ἄλλοις δὲ *βρόμ'ι*.

Ὁ Dozon ἀφ' ἐτέρου καταγράφων τὴν λέξιν εἰς τὸ Vocabulaire Albanais - Français ἐρμηνεύει αὐτὴν διὰ τῶν «chemin praticable, que ou lit ordinaire d' une rivière»²⁾.

Ὁ δ' ἡμέτερος Χριστοφορίδης ἀντλήσας αὐτὴν ἀπὸ τοῦ γλωσσαρίου τοῦ Hahn δὲν προσέθηκε μὲν τι νέον, ἀλλ' ὅμως καὶ οὗτος πρὸς διασαφήσιν τῆς σημασίας τῆς λέξεως παρέπεμψεν εἰς τὴν λ. *βρόμ-ι* καὶ διὰ ταύτης εἰς τὴν συγγενῆ *οὐδε-α* τὴν δηλοῦσαν τὴν *οδόν*.³⁾ Τέλος ὁ G. Meyer ἔχων ὑπ' ὄψιν τ' ἀνωτέρω ἐσχέτισε τὸ *πρέβε* ἐτυμολογικῶς πρὸς τὸ *treve* καὶ διὰ τούτου πρὸς τὸ λατινικὸν *trivium*, τὸ δηλοῦν τὴν *τρίοδον* (τὸ τρίστρατο)⁴⁾.

Κατὰ ταῦτα τὸ ἀλβανικὸν *πρέβε* ἐδήλου σὺν ἄλλοις τὴν *οδόν*, ἀλλὰ καὶ τὸν *πόρον*, τὴν *διάβασιν*, τὸ *πέραμα* (Furt).

Τὸ *πρέβε* τοῦτο λαμβάνον τὴν ὑποκοριστικὴν ἅμα καὶ τοπωνυμικὴν κατάληξιν - *ζε*, σχηματίζεται εἰς *πρέβεζε*, ὅπερ ἠδύνατο νὰ ἀποδοθῇ εἰς πᾶσαν *δίοδον*, *πέραμα*, ἀλλὰ καὶ εἰς ὠρισμένον σημεῖον μετέχον τῆς ιδιότητος ταύτης, οἷον ἦτο ἡ Ἠπειρωτικὴ ἀκτὴ ἡ χρησιμεύουσα πρὸς σχηματισμὸν τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου.

¹⁾ Joh. v. Hahn, Albanesische Studien, Jena, 1854, Beiträge zu einem Albanesisch-Deutschen Lexicon, σ. 105 ἐν λ. *πρέβε-α*.

²⁾ Dozon, Manuel de la langue Chkipe ou Albanaise, Paris, 1879, Vocabulaire Albanais - Français, σ. 72.

³⁾ Χριστοφορίδου, Λεξικὸν τῆς ἀλβανικῆς γλώσσης, Ἀθήναι, 1904, σ. 342.

⁴⁾ G. Meyer, Etymologisches Wörterbuch der Albanesischen Sprache, Strassburg, 1891, ἐν λ.

Ὅταν δ' ἐσχηματίσθη κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο συνοικισμός, διετήρησεν οὗτος τὸ ὄνομα τῆς θέσεως καὶ ὠνομάσθη *Πρέβεζε* (ἐν ἄρθρῳ *Πρέβεζ*), καὶ μετ' ἀφομοίωσιν τοῦ κωφοῦ *ξ* τῆς παραληγούσης πρὸς τὸ *ε* τῆς προηγούμενης διεμορφώθη ὁ σταθερὸς τύπος *Πρέβεζα*.

Ὅτι δὲ ἀπὸ φυσικῶν ιδιοτήτων, συγγενῶν πρὸς τὰς ἐννοίας τῆς *διάβασεως*, τοῦ *πόρου* κ.τ.τ., ὠνομάσθησαν κατὰ πάσας τὰς ἐποχὰς καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι θέσεις καὶ πόλεις, ἔστωσαν ὡς παραδείγματα τὰ ἀρχαῖα *Βόσπορος*¹⁾ καὶ *Βούπορθμος*,²⁾ τὰ μεσαιωνικὰ καὶ νέα *Διάπλους*,³⁾ *Διαπόρια*,⁴⁾ *Πόρος*,⁵⁾ *Πορεά*,⁶⁾ *Περατία*, *Περαταρεά*, *Περάστρα*, *Πέραμα*,⁷⁾ τὰ τουρκικὰ *Δερβένι*, *Δερβένια*, *Δερβενάκια*, *Δερβενοσάλεσι*, *Δερβέν-Φούρκα*,

¹⁾ Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο γνωρίζομεν δύο *πόρους*, τὸν *Θρακικόν* καὶ τὸν *Κιμμέριον*. Συγγενὲς πρὸς ταῦτα, κατὰ τὸν διδάσκαλον ἡμῶν Π. Κορολίδην, εἶναι καὶ τὸ *Βυζάντιον*. Βλ. Π. Κορολίδου, Ἡ πέλις τῶν Βυζαντινῶν ἐν τοῖς Χρονικοῖς τοῦ βασιλέως Ἀσπραγαδάν, ἐν Ἐπιστημονικῇ Ἐπετηρίδι [1902/3], Ἀθήναι, 1904, σ. 271 κ. ἔ.

²⁾ Οὕτως ἐκαλεῖτο ὁ μεταξὺ Ἀπεροπίας (σημ. Δοκοῦ) καὶ Ὑδραίας (Ὑδρας) *πορθμός* καὶ συνεκδοχικῶς τὸ ἐπὶ τῆς Ἐρμιονίδος *ἄρος*, τὸ σημερινὸν *Μουζάκι*· πρβλ. *Fauly - Wissowa*, Realencyclopädie, ἐν λ. Ἀπεροπία.

³⁾ Μετὰ τοῦ ὀνόματος τούτου φέρεται μῆσις τις πλησίον τῶν Ὀθωνῶν ὀνομασθεῖσα οὕτως, ἀσφαλῶς, ἀπὸ *διάπλου* μεταξὺ ταύτης καὶ τῶν παρ' αὐτὴν νησίδων, ὡς ἐκλήθησαν ἄλλαι νησίδες *Διαπόρια*. Βλ. *Bursian*, Geographie von Griechenland, Λειψία, 1862, τόμ. 2, σ. 364.

⁴⁾ *Διαπόρια* ἢ *Πεντηνήσια* καλοῦνται πέντε νησίδες τοῦ Σαρωνικοῦ, κείμεναι μεταξὺ Αἰγίνης καὶ Σαλαμῖνος καὶ δὴ πρὸ τῆς βορειοτέρας ἀκροῦς τῆς Ἐπιδανρίας ἀκτῆς· αὐταὶ ἔλαβον τὸ ὄνομα ἀσφαλῶς ἀπὸ τῶν μεταξὺ αὐτῶν ἐλαχίστων *διαπόρων*· βλ. *Bursian*, Ἐνθ. ἀνωτ., τόμ. 2, σ. 77. Ἐν Παξοῖς κ. ἀ. *διαπόρι* λέγεται ἡ στενὴ εἰσοδος εὐρυχώρου λιμένος. — *Δζαπόρι* (*δζαπόρτζα*) μετὰ τῆς σημασίας τῆς *διόδου* εὐρίσκομεν ἐν Ἀστυπάλαιᾳ, Καρπάθῳ, Σάμῳ, μεταξὺ Καλύμνου καὶ Λέρου, μεταξὺ Λέρου καὶ Γλαρονησιοῦ, μεταξὺ Σύμης καὶ τῆς νησίδος Νίνης (*Karl Dieterich*, Sprache und Volksüberlieferungen der südlichen Sporaden, Wien, 1908, σ. 271). — Ὡσαύτως ἐν Σύρῳ θέσις μεταξὺ τοῦ ὁμωνύμου ἀκρωτηρίου *Διαπόρι* καὶ τοῦ *Πρίονος* (Φραγκίδου, Ὄνοματοθεσίαι τῆς νήσου, ἐν «Ἐφημερίδι» Σύρου, 1911, ἀρ. 156). — *Διάπορος* δὲ καλεῖται νήσος ἐν τῷ Σιγγιτικῷ κόλπῳ.

⁵⁾ *Πόρος* ἐκαλεῖτο ἀρχαῖος δῆμος τῆς Ἀκαμαντίδος φυλῆς· πρβλ. *Pape's*, Wörterbuch der Griechischen Eigennamen ἐν λ. Poros. β) Ἐν ἐγγράφῳ τοῦ 1262 ἀναφέρεται ἐν Κεφαλληνίᾳ θέσις *Πόρος* (βλ. *Miklosich - Müller*, Acta et diplomata Graeca, τόμ. 4, σ. 17), ἣν ὁ Bursian προσδιορίζει ὡς κειμένην εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Σάμης (πρβλ. *Bursian*, Ἐνθ. ἀνωτ., τόμ. 2, σ. 376). γ) *Πόρος* ὠνομάσθη, ἔνεκα τοῦ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς ἀπέναντι Τροιζηνίας στενωπότητος πορθμοῦ, ἡ ἀρχαία *Καλαύρεια*. δ) *Πόρος* ὡσαύτως ὠνομάσθη καὶ χωρίον τῆς Λευκάδος, κείμενον ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς πρὸς τὴν Ἀκαρνανίαν, ἀφ' ἧς ἡ νήσος χωρίζεται διὰ στενωπότητος ὡσαύτως πορθμοῦ. (Βλ. *Leake*, Ἐνθ. ἀνωτ. τόμ. 3 σ. 41, πρβλ. *I. Νουζάκι*, Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 895). Τούτοις πρόσθετες τὸ *Σαραντάπορο*.

⁶⁾ *Πορεά* συνοικισμὸς ἐν τῷ δήμῳ Μονεμβασίας (*I. Νουζάκι*, Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 747).

⁷⁾ Ἡ *Περατία* καὶ *Περατιά* εἶναι χωρίον ἐπὶ τῆς Ἀκαρνανικῆς ἀκτῆς, τῆς ἀπέναντι τῆς Λευκάδος· αὐτὴ ἀναφέρεται εἰς Χρυσόβουλλον (1361) τοῦ *Συμεὸν* (Π. Ἀραβαντινοῦ, Ἐνθ. ἀνωτ. τόμ. 2, σ. 310) καὶ εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Τζάνε Κορωναίου (1519) περιγρα-

Aerben-Karun και τὰ γερμανικά Frankfurt am Main, Frankfurt an der Oder, Querfurt, Schwinfurt κ. ἄ.

Μετὰ τ' ἀνωτέρω, αἵτινα νομίζομεν ὅτι πειθαναγκάζουσιν, οὐδείς θ' ἀμφιβάλλη ὅτι ἀπὸ τοῦ ἄλβανικοῦ προσηγορικοῦ *πρέβεζα* ἐδημιουργήθη τὸ τοπωνύμιον *Πρέβεζα*¹⁾.

Ὅταν δὲ ὁ μικρὸς συνοικισμὸς ἠδξήθη καὶ ἐγνώσθη μετὰ τοῦ ὀριστικοῦ ὀνόματος τῆς θρυλικῆς πόλεως, τότε τὰ ὄργανα περιέπου ἀπέχοντα αὐτῆς ἐρείπια τῆς *Νικοπόλεως* ὀνομάσθησαν *Παλαιὰ Πρέβεζα* ἢ *Παλαιοπρέβεζα*¹⁾.

Μετὰ τὴν κατὰ τοιοῦτον ἀναμφισβήτητον τρόπον ἐξακρίβωσιν τῆς προελεύσεως τοῦ ὀνόματος *Πρέβεζα* ἐσχηματίσαμεν τὴν πεποιθήσιν ὅτι καὶ ἀλλαγῆς τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ἀφ' οὗ μάλιστα ἐπιστάθη ἡ ὑπαρξίς τοῦ προσηγορικοῦ *πρέβεζ*²⁾ α καὶ παρὰ τοῖς ἄλβανοφώνοις τῆς Ἑλλάδος, ἔπρεπε νὰ ὑπάρξῃ θέσις τις μετὰ τοῦ ὀνόματος τούτου τῶ ὄντι δ' ἐν πλουσιωτάτῃ συλλογῇ τοπωνυμίων τῆς Ἀρκαδίας, γενομένη μετὰ πολλῆς φι-

φόμενα κατορθώματα τοῦ Μπούα (πρὸς Κ. Σάθα, Ἑλληνικά ἀνέκδοτα, Ἀθήναι, 1867, σ. 936). Ἐπιθι *Ἱ. Νουχάκι*, Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 441, καὶ ὄρα *Σπυρ. Βλατιῆ*, ἡ νῆσος Λευκάς καὶ αἱ πόλεις αὐτῆς ἀνὰ τοὺς αἰῶνας, ἐν Ἑπετηρ. Παρνασσού [1915], τόμ. 11, σ. 27 *Leake*, Ἐνθ. ἀνωτ. τόμ. 4, σελ. 14.

β) *Περαταρά* λέγεται θέσις καὶ συνοικισμὸς παρὰ τὰ Τέμπη (Ἐφημ. Ἐμπρός, ἀριθ. φύλλου 7027 (10—5—1919), πρὸς *Ἱ. Νουχάκι*, Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 380) ὡσαύτως δ' ἐν Παξοῖς (*Γ. Ν. Χατζιδάκι*, ΜΝΕ. 2, 433).

γ) *Περάσιρα* καλεῖται χωρίον τοῦ δῆμου *Περαίας* τῆς Τήνου (*Ἱ. Νουχάκι*, Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 794).

δ) *Πέραμα* λέγεται α) χωρίον τῆς Κυζίκου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου, διὰ πλοιαρίων ὀνομαζομένων *περαμάτων*, γίνεται ἡ διαπεραιώσις ἀπὸ τῆς Μικρασιατικῆς πρὸς τὴν Θερρακίαν ἀκτὴν. β) Χωρίον ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὄχθης τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων (πρὸς *Leake*, Ἐνθ. ἀνωτ. τόμ. 4, σ. 153). γ) Θέσις καὶ συνοικισμὸς ἐπὶ τῆς ΜΔ. ὑπερείας τοῦ Αἰγάλου ἡ θέσις ἀνεφέρετο ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο καὶ ὅτε οἱ *Spon* καὶ *Wheeler* ἐπισκέφθησαν τὴν Ἑλλάδα (βλ. *Spon et Wheeler, Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grèce et du Levant*, 1676, τόμ. 2, σ. 152 πρὸς *Ἱ. Νουχάκι*, Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 54. δ) Θέσις καὶ συνοικισμὸς ἐπὶ τῆς Σαλαμίνος, ἀκριβῶς ἔναντι τῆς προηγούμενης, φερομένη ὑπὸ μὲν τῶν ἄλβανοφώνων κατοίκων μετὰ τοῦ παλαιοῦ ὀνόματος *Περάμ*, ὑπὸ δὲ τῶν ξένων ὑπὸ τὸ πρὸ μικροῦ γενικευθὲν ὄνομα *Καματερό*, ὅφ' ὃ ἐφέρετο ἡ βορραία πλαγία τῆς Πούντας (*Ἱ. Νουχάκι*, Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 89.—*Χωματιανού* Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 89). ε) Ἐτέρα ἐπὶ τῆς Σαλαμίνος θέσις, δυτικώτερον τῆς Φανερωμένης καὶ ἀπέναντι τῆς μεγαρικῆς ἀκτῆς, ὀνομάσθη *Πέραμα* τῶν Μεγάρων, ἅτε δι' αὐτῆς γινομένης τῆς πρὸς τὴν μεγαρικὴν ἀκτὴν διαπορθμεύσεως διὰ πλοιαρίων καλουμένων *περαμάτων*.

1) *Μελετίου*, Γεωγραφία Παλαιὰ καὶ Νέα, τόμ. 2, σ. 279 πρὸς *Ἀθαν. Σταγειρίτου*, Ἡπειρωτικά, σ. 407.—*Paully-Wissowa*, Realencyclopädie ἐν λ. *Νικόπολις*.—*Forbiger*, Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 879 τῆς α' ἐκδόσεως, *Paleoprevysa*.—*Ed. Dodwell*, A classical and topographical tour through Greece, London, 1819, σ. 56, *Palea-Prebesa*.—*Μ. Δήμιτσα*, Πολιτικὴ Γεωγραφία, Ἀθήναι, 1882, μέρ. Α', σ. 126.

λοτιμίας ὑπὸ τοῦ διδάκτορος Χαριλάου Γ. Σακελλαριάδου, εὑρίσκεται μετὰ τῶν ὑπερίων ἄλλων ἄλβανικῶν τοπωνυμίων καὶ θέσις τις τοῦ χωρίου *Παραλόγγα* (τῆς Γορτυνίας) ὀνομαζομένη *Πρέβεζα*¹⁾.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐλπίζομεν ὅτι θέλει πεισθῆ πᾶς τις ὅτι τὸ ὄνομα τῆς *Πρέβεζης* δὲν εἶναι ἐνετικόν, οὔτε γενονατικόν, οὔτε ἰταλικόν, ἀλλ' ἄλβανικόν.

Ἱστορικὸν ἐπίμετρον.

Κατόπιν τῶν περὶ τῆς θέσεως, τοῦ χρόνου, τοῦ πρώτου συνοικισμοῦ καὶ τοῦ ἐτύμου τοῦ ὀνόματος τῆς *Πρέβεζης* λεχθέντων θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, περὶ τῆς ἱστορίας τῆς πόλεως ταύτης τ' ἀκόλουθα.

Μετὰ τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐξ ἐπιδρομῶν καὶ σεισμῶν καταστροφὰς καὶ τὴν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἐκ θεμελίων κατασκαφὴν τῆς Νικοπόλεως,²⁾ ἥτις ἔκτοτε ἐπέζησε μόνον ὡς ὄνομα ἔδρας ἐπισκοπικῆς, ὃ περὶ αὐτὴν χῶρος ἠρημώθη τελείως, ἀχρηστευσάντων φυσικῶς καὶ τῶν λιμένων, δι' ὧν αὕτη ἐπεκοινῶνει μετὰ τοῦ λοιποῦ ἑλληνικοῦ καὶ ξένου κόσμου.

Ἡ ὑφισταμένη ὁμως ἀνάγκη τῆς ἐπικοινωνίας τῶν ἠπειρωτικῶν λαῶν μετὰ τῆς ἀπέναντι ἀκαρνανικῆς ἀκτῆς, ὡς καὶ ἡ τῆς ἐξαγωγῆς τῶν ἠπειρωτικῶν προϊόντων, ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ δημιουργηθῇ ἐκ νέου ἐν τῇ μεσημβρινῇ ἀκτῇ τῆς Ἡπείρου κατ' ἀρχὰς μὲν σταθμὸς τις, ὅστις ἐχρησίμευεν ὅπως διαμένωσι προσωρινῶς οἱ διαπεραιούμενοι ἀπὸ τῆς ἠπειρωτικῆς εἰς τὴν ἀπέναντι ἀκαρνανικὴν ἀκτὴν — τοῦτο τοῦλάχιστον συνέβη εἰς ὅλα τὰ

¹⁾ *Χαρ. Γ. Σακελλαριάδου*, Συλλογὴ τοπωνυμίων Ἀρκαδίας, (χ/φον ὑπ' ἀριθ. 392, σ. 83 Ἀρχαίου Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ).

²⁾ Περὶ τοῦ ἔτους τῆς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καταστροφῆς τῆς Νικοπόλεως μέχρι τῆς στιγμῆς, ἐξ ὧν ἡμεῖς τοῦλάχιστον γνωρίζομεν, δὲν ἐλέχθη τι τὸ ὀριστικόν. Ὁ *Ἀλ. Φιλαδέλφειος*, ἀκολουθῶν τὰς πρὸ οὗτου γνώμας, αἰτινες θέτουσι τὴν καταστροφὴν τῆς Νικοπόλεως περὶ τὰ ἔτη 1080-1084, παρεδέχθη τὸ ἔτος 1080 (πρὸς *Πρακτ. Ἀρχαιολ. Ἐταιρείας*, 1913, σ. 83). Ὁ δὲ φίλος *Γ. Σωτηρίου*, διὰ σημειώματος αὐτοῦ πρὸς ἐμὲ σταλέντος, διορθῶν τὰ ἐν τῇ μελέτῃ «Τὸ ψηφιδωτὸν τοῦ δαπέδου τοῦ ἀνευρεθέντος ἱεροῦ ἐν Νικόπολει τῆς Ἡπείρου» (ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ «Ἱεροῦ Συνδέσμου» τῆς 1—15 Δεκεμβρίου 1915, ἀρ. 255-256 σ. 8) «ἕως οὗ οἱ Βούλγαροι τῶ 1080 ἐπὶ τὴν ἡγεσίαν τοῦ φοβεροῦ Κρούμου κατηδάφισαν ἐκ θεμελίων αὐτὴν» διὰ τῶν «ἕως οὗ οἱ Βούλγαροι τῶ 980 ἐπὶ τὴν ἡγεσίαν τοῦ φοβεροῦ Σαμουήλ, ἀξίου διαδόχου τοῦ Κρούμου κατηδάφισαν ἐκ θεμελίων αὐτὴν», ὀρίζει ὡς ἔτος καταστροφῆς τῆς πόλεως τὸ 980, προσθέτων ἐπὶ λέξει ὅτι ἡ «Νικόπολις ἔχει ἡμέραν ἰδρύσεως καὶ ἡμέραν καταστροφῆς τελείως ἱστορικῶς ἐξηκριβωμένης». Ἀτυχῶς αἱ πηγαὶ ἐπὶ τῶν ὁπίων στηρίζουσι τὴν γνώμην αὐτοῦ, δηλαδὴ ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Στράβωνος (πρὸς *Στράβων*, 7, 125 καὶ 8, 126 ἐκδ. Ἀμστελδάμου, 1707) καὶ ὁ Κεδρηνὸς (τόμ. 2, σ. 439 ἐκδ. Βόννης) ἥκιστα βοηθοῦσιν ἡμᾶς εἰς τὴν ἀνέυρεσιν «ἡμέρας καταστροφῆς τελείως ἱστορικῶς ἐξηκριβωμένης».

περάματα, ἔνθα ἐγένοντο συνοικισμοί—, ἔπειτα δὲ καὶ σὺν τῷ χρόνῳ νὰ ἀναπτυχθῇ ἐμπορικός τις σταθμός, *σκάλα*, ¹⁾ ὅστις ἐξελιχθῆ εἰς χωρίδιον, χωρίον, κόμην καὶ κομόπολιν.

Ἡ θέσις αὕτη, ὅτε ἀκόμη διατέλει ὑπὸ τὴν μορφήν σταθμοῦ διαπεραιώσεως (*περάματος*) ὑπὸ τῶν πρώτων αὐτοῦ ὀνοματοθετῶν, — οἷτινες, εἴτε ὡς γείτονες εἴτε ὡς κάτοχοι τοῦ χώρου ἐκληφθῶσιν, ἦσαν Ἀλβανοὶ τῆς Ἡπείρου, — ἔλαβε τὸ ἀλβανικὸν ὄνομα ὑφ' ὃ εὕρισκομεν αὐτὴν μνημονευομένην κατὰ πρῶτον ἐν τῷ Χρονικῷ τοῦ Μορέως καὶ ταῖς ἐκεῖνου παραλλαγαῖς, καὶ ὑφ' ὃ, ὡς εἶδομεν, ἐφέρετο κατὰ πάντας τοὺς μετέπειτα χρόνους, φέρεται δὲ καὶ σήμερον ἔτι.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους τῆς ἰδρύσεως τοῦ σταθμοῦ τούτου, οὗ ἡ πρώτη ἀρχὴ τίθεται ὑφ' ἡμῶν περὶ τὸν *δωδέκατον αἰῶνα*, μέχρι τοῦ ἔτους 1292, καθ' ὃ ἐγένετο ἡ κατὰ τῆς Πρεβέζης ἐπιδρομὴ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου Β' σταλεισῶν γενοατικῶν γαλερῶν, ²⁾ οὐδεμίαν μέχρι σήμερον, ἡμεῖς τοῦλάχιστον, εἶδῃσιν ἠδυνήθημεν ν' ἀνεύρωμεν περὶ τοῦ τρόπου καὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐξελιξεως αὐτῆς. Δικαιούμεθα ὁμως, ὡς νομίζομεν, νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπιδρομῆς ταύτης δὲν θὰ ἦτο ἀσημὸς τις θέσις, διότι θὰ ἦτο ἀδικαιολόγητος ἡ μνεῖα ἀσήμου θέσεως καὶ ἔτι μᾶλλον ἀδικαιολόγητος ἡ εἶδησις ὅτι κατ' αὐτῆς ἐγένετο ἐπιδρομὴ καὶ *κοῦρσον* ³⁾.

ΠΕΤΡΟΣ Α. ΦΟΥΡΙΚΗΣ

¹⁾ Πρβλ. *Xavier Scrofani*, Voyage en Grèce fait en 1794 et 1795, Paris et Strassburg, 1801, τόμ. 3, σ. 16.

²⁾ *J. Schmitt*, Τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως, στ. 9103 cod. P.

³⁾ Περὶ τῆς ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου καὶ ἐφεξῆς τύχης τῆς πόλεως ταύτης ἐπιφωλασσόμεθα νὰ δημοσιεύσωμεν βραδύτερον ἰδιαιτέραν μελέτην, ἅτε μὴ ἐπαρκοῦντος τοῦ χώρου πρὸς δημοσιεῖσιν αὐτῆς ἐν τῷ παρόντι.

Ἡ ΔΙΑΣΚΕΥΗ ΤΩΝ ΥΠΟ ΤΟΥ ΧΡΥΣΙΠΠΟΥ ΠΑΡΑΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΘΑΥΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ

1. Ὅτε τῷ 1915 ἔγραφον τὸν πρόλογον τῆς περὶ τοῦ Χρυσίππου, πρεσβυτέρου Ἱεροσολύμων († 479) πραγματείας μου ¹⁾, δὲν ἐπίστευον ὅτι θὰ παρήρχετο μία δεκαετία σχεδόν, ὅπως μοῦ δοθῆ ἡ πρώτη εὐκαιρία νὰ ἐκδώσω μέρος τι τῆς ὅλης ἐργασίας περὶ τοῦ συγγραφέως τούτου. Καὶ εἶχον μὲν ἐν τῷ μεταξὺ ἀποταθῆ εἰς τινὰς ἐκδότας κειμένων τοιαύτης φύσεως, ἀλλὰ μέχρι τοῦδε παρεπεμπόμην εἰς τὸ μέλλον «ἐνεκα τῶν σημερινῶν δυσκόλων τυπωτικῶν συνθηκῶν». Ἡ ἀποδοχὴ τῆς ὅλης ἐργασίας εἰς σειρὰν τινὰ ἐκδόσεως κειμένων θὰ εἶχε τὸ πλεονέκτημα, ὅτι δὲν θὰ διεσπᾶτο τὸ ἔργον τοῦ Χρυσίππου. Ὁ λόγος δὲ οὗτος κυρίως μὲ ᾤθησεν εἰς τὸ νὰ προτιμήσω ἐνταῦθα, ἀντὶ ἄλλου τινὸς ἀνεκδότου ἐγκωμίου τοῦ Χρυσίππου, τὴν ἔκδοσιν παραλλαγῶν τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγίου Θεοδώρου, ἧτις δύναται νὰ θεωρηθῆ *προσθήκη* εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ εἰς τὸν ἅγιον Θεόδωρον ἐγκωμίου.

2. Ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἐγκωμίου σ. 11 εἶπον ὅτι ὁ Χρυσίππος παρέλαβε τὴν συλλογὴν τῶν θαυμάτων ἐκ τῆς προφορικῆς παραδόσεως ἢ ἐκ τινος λαϊκοῦ βιβλίου καὶ ἐπεξεργάσθη αὐτὴν γλωσσικῶς καὶ ρητορικῶς. Ἐν ταῖς κατωτέρω ὁμως δημοσιευομέναις παραλλαγαῖς συμβαίνει τὸ ἐναντίον· τὸ ρητορικὸν ὕφος τῶν θαυμάτων διασκευάζεται εἰς ἀφελέστερον καὶ ἡ ἀρχαῖζουσα γλῶσσα εἰς ἀπλουστέραν. Τούτου οὐδὲν φυσικώτερον τὰ θαύματα ἦσαν γέννημα τῆς φαντασίας τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἀφελοῦς μοναχισμοῦ, δὲν εἶναι ἐπομένως διόλου παράδοξον ὅτι ἔλαβον καὶ πάλιν τὴν ὁδὸν πρὸς τὸν λαὸν καὶ τὸν ἀφελῆ κόσμον τῶν μοναχῶν.

3. Διὰ τῆς ἐκδόσεως ταύτης δὲν σκοπῶ νὰ στηρίξω τὴν παράδοσιν τοῦ κειμένου τοῦ Ἐγκωμίου, ἀλλὰ νὰ γνωρίσω τὴν ἐξέλιξιν τῆς διηγήσεως τῶν θαυμάτων. Δι' ὃ δὲν ἐδίστασα νὰ συμπεριλάβω καὶ τὸ ἀντιστοιχοῦν εἰς ἕκαστον θαῦμα κείμενον τοῦ Θεοδώρου Στουδίτου, τοῦ Θεοδώρου Πεδιασίμου, τοῦ Μηναίου, ἐκ τῶν κειμένων τῶν ὑπὸ τοῦ De Lagarde ἐκδοθέντων, τοῦ θαύματος, τὸ ὁποῖον διηγεῖται Κύριλλος ὁ Σκυθο-

¹⁾ Des Chrysippos von Jerusalem Enkomion auf den hl. Theodoros Teron. Byzantinisches Archiv 7. Leipzig 1921.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
Πρὸς τοὺς ἀναγνώστας	3
<i>Κουκουλέ Φ.</i> Λαογραφικαὶ εἰδήσεις παρὰ τῷ Θεσσαλονίκης Εὐσταθίῳ.	5
<i>Ἀμάντου Κ.</i> Παρατηρήσεις τινὲς εἰς τὴν μεσαιωνικὴν γεω- γραφίαν.	41
<i>Στεφανίδου Β. Κ.</i> Οἱ πάπαι Κελεστίνος ὁ Α' καὶ Λέων ὁ Α' ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτῶν πρὸς τοὺς Βυζαντι- αυτοκράτορας καὶ τὰς ὑπ' αὐτῶν συγκαλουμέ- νας οἰκονομ. συνόδους.	55
<i>Λυοβουνιώτου Κ.</i> Κρίσις περὶ τῶν συγγραμμάτων Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου.	86
<i>Ἀναγνωστοπούλου Γ. Π.</i> Εἰσαγωγή εἰς τὴν Νεοελλ. δια- λεκτολογίαν. Περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν νέων Ἑλληνικῶν διαλέκτων.	93
<i>Σωτηρίου Γ.</i> Ἡ ἐν Σαλαμῖνι μονὴ τῆς Φανερωμένης.	109
<i>Βογιατζίδου Ι.</i> Τὸ χρονικὸν τῶν Μετεώρων. Ἱστορικὴ ἀνά- λυσις καὶ ἐρμηνεία.	138
<i>Παπαδοπούλου Α. Α.</i> Τὰ θεανδρικὰ μυστήρια καὶ ἡ θεαν- δρική πανδεσία παρὰ τῷ Σιμοκάτῃ.	176
<i>Εὐγγυοπούλλου Α.</i> Βυζαντινὴ παράστασις μηνός.	180
<i>Στεφανίδου Μιχ.</i> Τὸ ἀκουστικὸν «μυστήριον» τοῦ Βυζαντίου.	189
<i>Χατζιδάκι Γ. Ν.</i> Ἡ πρώτη ἀναγέννησις τῶν Ἑλληνικῶν γραμ- μάτων.	196
<i>Νομικοῦ Χ. Α.</i> Τὸ πρῶτο τζαμί τῆς Κωνσταντινουπόλεως.	199
← <i>Γιαννοπούλου Ν.</i> Αἱ παρὰ τὴν Δημητριάδα Βυζαντιναὶ μο- ναί. — Ἀνάγλυφον τῆς Θεοτόκου Ὁξείας Ἐπι- σκέψεως ἐν τῷ ναῷ τῆς Παναγίας ἐν Μακρινίτση.	210
<i>Παντελίδου Χρ. Γ.</i> Εὐλίγιον ἀντιμήσιον	241
» » Συμπλήρωσις τοῦ καταλόγου τῶν ἡγουμένων τῆς μονῆς Κύκκου.	246
<i>Πεζοπούλου Ε. Α.</i> Συμβολαὶ κριτικαὶ καὶ γραμματικαί.	254
<i>Φουρῆκη Πέτρου Α.</i> Ἡ Πρέβεζα, θέσις, κτίσις, ὄνομα.	274
<i>Σιγάλα Α.</i> Ἡ διασκευὴ τῶν ὑπὸ τοῦ Χρυσίππου παραδεδο- μένων θαυμάτων τοῦ ἁγίου Θεοδώρου.	295

	Σελ.
Πράκτικα τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν.	340
Βιβλιογραφία.	356
Προσθήκαι καὶ διορθώσεις.	364
Τὰ μέχρι τοῦ νῦν ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας πεπραγμένα.	365
Πίνακες	375

Ἐρ. Βιβλ. Εἰσαγ. 5384

ἜΤΕΤΗΡΙΟΝ

ἘΤΑΙΡΕΙΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΝ

ἜΤΟΣ Α'

ἈΘΗΝΑΙ 1924

ὠντελέ-
τέχνης
ιέρρη-
αι ὡς
πολύ-
ήκτως
θεσμών
μερί-
δυνα-
αι αἴτια
χρη-
γράμ-
ρω τοῦ

ὦν και
ν τῶν
ὦν και
Ελλη-
τορίας.
οῦ της
ιγομέ-
αι τὸν
ίλωνος.

ιάτων.